

En fynsk jægers dagbog med tegninger og digte fra treårskrigen

Ved *Hans Henrik Jacobsen*

Indledning

Den 12. november 1849 blev 3. Jægerkorps – „Nyborg-jægerne“ – sat i land i Høruphav på Sydals. Korpset havde med megen hæder taget del i felttogene 1848 og 1849, og efter 3 måneders ophold hjemme i garnisonsbyen Nyborg nærmede det sig atter krigsskuepladsen. Strækningen fra Nyborg til Fåborg havde det taget de fynske jægere 2 dage at tilbagelægge, og undervejs var der bl. a. blevet gjort ophold på Brahetrolleborg, hvor grev Reventlow havde beværtet hele korpset med smørrebrød, øl og brændevin.

Korpsets 4 kompagnier indkvarteredes på den sydligste del af Als, 3. kompagni på halvøen Kegnæs. Kompagniets chef, kaptajn Terslev,¹⁾ fik logi i præstegården. Hos boelsmand Christen Mortensen indkvarteredes 6 af de fynske jægere, deriblandt *Anders Nielsen* fra *Gamborg*.

Selv om der hele vinteren igennem førtes forhandlinger om fred, stod det klart, at der forestod endnu et felttog, før krigen fik ende, og korpset deltog da i en række øvelser vinteren igennem. I begyndelsen af marts blev den ældste del af mandskabet permitteret, og den resterende del af styrken omkvarteredes. Indtil den 10. juni logerede Anders Nielsen – eller Gamborg, som han benævntes efter datidens skik og brug i hæren – hos Jakob Peder Møller i Kegnæs.

Det er i denne periode, Anders Nielsen får den ide at nedfælde en beretning om de sidste års bevægede oplevelser. Øvelserne lægger ikke mere så megen beslag på hans tid, og der er tid til at sysle med pennen: I korte træk skildrer han, hvad han har oplevet siden

den dag i april 1848, hvor han stillede ved rekruttskolen i Nyborg, og indtil den 1. maj 1850, hvor han som nævnt er indkvarteret på Kegnæs. Datoen 1. maj finder vi på bogens næstsidste side; dagen før har han udarbejdet titelbladet, hvorpå der findes et billede af Kegnæs kirke samt værkets titel og forfatter: „*Felt Bedrifter for Aarene 1848 og 1849 og 1850, Keinæs den 30 April 1850. Anders Nielsen Gamborg*“.

For et værk er det: Han skriver ikke gotiske bogstaver, men trykte latinske bogstaver, der står prentet på smukkeste vis. Ikke ét sted på dagbogens 72 beskrevne sider er læseren i tvivl om, hvad der står skrevet. Dertil kommer, at bogen er forsynet med 63 små fint farvelagte tegninger, illustrerende de mange steder på Als, i Jylland og på Fyn, hvor han har opholdt sig under krigen. Yderligere har han på bogens sidste sider tegnet kort over Als, Sundeved og Fyn, så at han siden, når dagbogen kommer frem, kan følge korpsets rute i de 3 krigsår.

Han har en lyrisk åre, og nu, hvor krigens oplevelser passerer revy, bliver han inspireret til at skrive vers. Det bliver til digtene „Barndommens Erindring“, „Slaget ved Kolding“, „Bombardementet i Frederits 1849“, „Tanker ved min elskede Broders Grav“, „Tanker ved de faldnes Grav som faldt den 6 Juuli 1849“, „General Ryes Minde“, „Tanker ved 3die Jæger-Corps Afreise fra Nyborg 3die Gang“ og „Tanker paa den 31 December 1849 som er min 24 Aarige Fødselsdag“, som alle får deres plads i dagbogen.

Alt er udarbejdet og nedfældet med den største omhu, og både tegninger og digte røber, at den, der har lavet dem, er i besiddelse af en vis kunstnerisk begavelse.

Hvem er da denne fynske jæger?

Hans navn er som nævnt *Anders Nielsen*. Han fødtes den 31. december 1825 som søn af indsidder Niels Jespersen (f. 1787) og hustru, Anne Hansdatter (f. 1787), Gamborg. De havde begge tjent i Gamborg, og den 10. februar 1814 indgik de ægteskab i Gamborg kirke. I ægteskabets første 8 år bragte Niels Jespersens kone

5 drenge²) til verden; den 30. januar 1825 fødte hun endnu en søn, der ved hjemmedåb fik navnet Anders; han døde imidlertid få dage efter fødslen. Inden året var omme, kom endnu en dreng til verden; han hjemmedøbtes nytårsdag 1826 og fik også navnet Anders. Siden fødte hun endnu en dreng og en pige.³)

1840 konfirmeredes Anders Nielsen i Gamborg kirke. Præsten har i kirkebogen givet ham følgende skudsmål: „Kundskab udmærket god. Opførsel roesværdig“.

I de følgende år tjente han ved landbruget: Indtil 1. maj 1844 finder vi ham som tjenestekarl i Viby (Udby sogn), i halvandet år derefter hos gårdejer Jens Olsen, Brandstrup (Nr. Åby sogn), fra 1. november 1845 hos gårdejer Jørgen Rasmussen, Kauslunde.

Fra Kauslunde sogn udskrives han ved sessionen i 1848 til 3. Jægerkorps.⁴) 63¹/₂ tomme høj, blå øjne, blond og middel af bygning, oplyser stambogen. Den 16. april 1848 stillede han ved eksercerskolen i Nyborg. Rekrutskolen varede ca. 6 uger,⁵) hvorefter mandskabet indgik i felthæren.

3. Jægerkorps havde siden 1842 haft garnison i Nyborg; men skønt Nyborg på den tid var en fæstning, fandtes der ingen kaserne, og korpsets soldater var derfor indkvarteret hos byens borgere, hos hvem de på omgang fik fordelt spisekvarter normalt for 5 dage ad gangen. Under hele opholdet på rekrutskolen gik mandskabet i civile klæder, der først på det tidspunkt, hvor det indgik i felthæren, ombyttedes med uniformer, for 3. Jægerkorps vedkommende mørkegrøn våbenfrakke med røde kanter og mørkegrønne bukser; hovedbeklædningen var chakot, i felten dog mørkegrøn felthue. Rekrutterne stillede normalt ved Landporten kl. 5.30 om morgenen, hvorefter der rykkedes ud til eksercits. Øvelserne fandt sted i eksercerhuset ved Landporten, i Møllebastionen eller på skydebanen.⁶)

Med udgangen af maj var rekrutskolen til ende, og sammen med 37 andre underjægere overgik Anders Nielsen til 2. Jægerkorps,⁷) der lå på Als og allerede havde deltaget i flere slag: Det var den

30. marts afgang fra Helsingør, hvor det havde garnison, til Korsør, hvorfra det sejledes til Sønderborg. Allerede dagen efter måtte det rykke på forpost. En tid var det indkvarteret på Gråsten slot, hvor alle sale og gange, ja selv kirken var belagt med soldater.

Når Nyborg-jægerne indgik i 2. Jægerkorps, hvis mandskab normalt blev udskrevet fra sjællandske distrikter, skyldtes det uden tvivl de store tab, dette korps havde i kampene ved Slesvig den 23. april og ved Oversø den 24. april. Før kampene var korpsets styrke 18 officerer, 38 underofficerer, 14 spillemænd, 80 jægere og 692 underjægere. I løbet af de 2 dage mistede korpset 7 officerer, 15 underofficerer og 246 jægere og underjægere. 14 var døde, deriblandt korpsets chef, oberstløjtnant J. H. Styrup og kaptajn C. F. F. Hveberg; resten var såret eller taget til fange. Som eneste kaptajn overtog kaptajn W. J. Branner⁸⁾ kommandoen, og det blev under hans ledelse, Anders Nielsen kom til at deltage i korpsets kampe.

I begyndelsen af juni måned fik korpset tilgang af en række officerer samt 202 underjægere af det mandskab, der var udskrevet i 1848, og som var mødt på rekrutskolerne i midten af april, deriblandt Anders Nielsen. Den 11. juni bestod korpset af 13 officerer, 30 underofficerer, 8 spillemænd, 54 jægere og 620 underjægere.

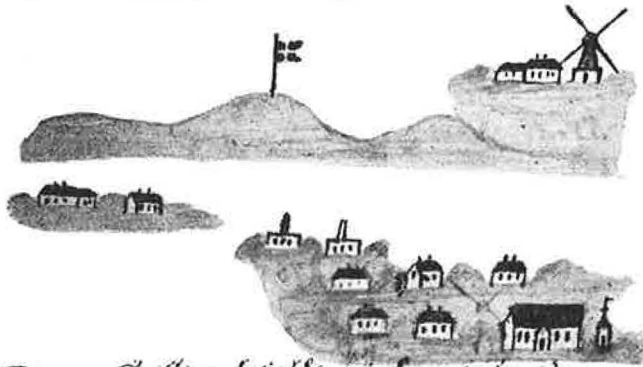
Anders Nielsen kom til at ligge ved korpsets 3. kompagni, og her forblev han, indtil han i november samme år overførtes til sit eget korps, 3. Jægerkorps. Kompagniet nåede i det halve år, han lå ved det, at have 3 chefer: kaptajn James Colquhoun Gillespie, der blev syg få dage efter, at Anders Nielsen var ankommet dertil, og snart efter fik sin afsked; indtil 23. september 1848 førtes det af premierløjtnant W. P. J. L. Hacke, under resten af treårskrigen af kaptajn L. A. R. Stricker.

Det meste af maj måned havde 2. Jægerkorps været indkvarteret i og omkring Nordborg og varetaget kystbevogtningen på den nordlige del af øen. De sidste dage i maj deltog det i forposttjeneste og mindre fægtninger på Nybøl og Stenderup nær Dybbøl uden tab, og den 2. juni blev det atter forlagt til Als.

Men vi kom ikke i Vilaz, da det var for
 bi endnu vi kom der, der var kom vi Paa
 Seltøgt i en Elv, hvor vi laa Paa en
 Bei heele Natteu, deruest om Morgne.
 men retireerede vi omkøndt ned til Dyb.
 bel Mølle, da de Sjendlige Trodder vidste
 fra ved Brocager

Bi var der Paa SorPost i 2 Dagne, dernest
 kom vi til Sønderborg, hvor vi blev ind-
 quarteret i Skolen, dernest ~~vi~~ blev vi ud-
 bløst 1 Pinesdag, men vi kom ikke læn-
 ger end som i Brochovedet, siden kom
 vi til Sønderborg, og blev indquarteret
 i Byen hos Boegerne; dernest kom vi *
 der hvor vi den heele Sommer havde
 hvor SorPost Stilling, * Paa SorPost

Denne Stilling beholdt vi den heele Sommer
 indtil Baubestiltanden iaktøb den 26 Au-
 gust, hvor Paa vi drog fra Sønder Herred
 og ud til Nord Herred Paa N.S.

Den 2. juni ankom Nyborg-jægerne til Als. Hvad Anders Nielsen oplevede under sin tid ved 2. Jægerkorps og senere ved 3. Jægerkorps, vil vi erfare med dagbogens egne ord.

Dagbogen har formatet 16×10 cm. Det drejer sig om en lommebog, på hvis sidste sider findes „En Gravtale og en Feltprædiken i Anledning af Slaget ved Idsted ved Fr. Hammerich, Feltprovst“, trykt i Døvstumme-Instituttets Trykkeri i Slesvig 1850. Bogen er sandsynligvis udkommet kort tid efter slaget ved Isted, og efter at Anders Nielsen er kommet i besiddelse af den, har han – antagelig i felttogets sidste måneder – indført de optegnelser, som ifølge de af ham angivne datoer er udarbejdet i april 1850.

Bladene er overalt bevaret, blot bærer de i yderkanten præg af, at der gennem tiderne har været bladet meget i dagbogen. Bogen har indtil 1949 været i slægtens eje. Optegnelserne gengives med Anders Nielsens ortografi, der bortset fra nogen inkonsekvens med hensyn til visse stavemåder må betegnes som forholdsvis sikker. Fremmedordene volder naturligt skriveren en del besvær.

Tegnsætningen er på flere punkter mangelfuld. Således bruger Anders Nielsen så godt som aldrig punktum; ved afslutningen af en periode sætter han som regel komma, efter hvert afsnit semikolon. Sidstnævnte gengives dog her med punktum.

I alt findes der i bogen 63 farvelagte tegninger. Af disse er her gengivet 30. Farverne er smukt bevaret; men desværre har der i denne forbindelse ikke været mulighed for at gengive farverne.

Velt Bedrifter.

for
 Aarene 1848 og 1849.
 og 1850

Anders Nielsen Gamborg

Barndommens Erindring

Barndommens blide Dage,
 Ak de svant saa fage bort
 Aldrig de mig voldte Klage
 Ak den Tid den gik saa fort,
 Snart kom Vandringstidens Alder
 Snart bortløb de glade Aar
 Snart et Feidebud mig kaldte
 Midt i Ungdoms skjønnne Vaar.

Hastig da min Fryd forandres
 Tornestrøet min Bane blev,
 Glædens Blomster sig forvandle
 Og til Sorg og Kummer blev
 Livet blev som Piilegrimme
 Ja som en Landflygtigs Vei
 Mangen Gang og Dødens Miine
 Vandrings Brødre spared ei.

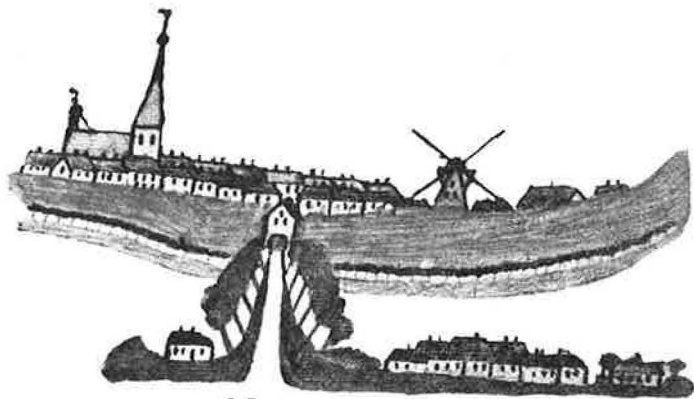
Lengselsfuld man Øiet vender
 Mod det kjære elskte Hjem
 Mangen Bøn til Himlen sender
 Herren stedse bevare dem
 Elskte Fader ømme Moder
 hulde Ven og kjere Broder
 Det er Vandringsmandens Bøn
 Som han gjør til Gud i Løn.

Dernest er det og hans Ønske
 Krigens Fakkellukkes maae
 Han den Skjebne nu grandt kjender
 Det nu ei er hans Attraae

Han sig minder Fordums Dage,
i de ømme Venners Favn
Vandringen ham ikke smager
Tungt han føler Fredens Savn.

Tung er Jordelivets Bane
Tung er Vandringstiden her
Sorg og Modgang er dets Vane
Veien tornefuld er her,
Men en Trøst Guds Ord os giver
Himlen er vort rette Hjem
Jesus os det Løfte giver
Hist al eders Sorg er endt.

A N Gamborg

Nyborg

I Aaret 1848 kom jeg til Nyborg for at lære som Rekrut, den 16 April, kort efter Oprøret var udbrudt i Marts Maaned, vi gik 6 Uger paa Skolen, siden reiste vi efter Als; den første Nat efterat vi var reist fra Nyborg laae jeg i Kragerup,⁹⁾ om anden Dagen kom vi igjennem Faaborg.

Den 1 Juni reiste vi fra Nyborg den anden Juni kom vi igjennem Faaborg og blev indskibet og samme Aften kom vi til Sønderborg hvor vi kuns marseerede igjennem, og ud til en Landsbye som hedder Olgebølle,¹⁰⁾ hvor vi om Natten laae i en Stal, dette var strax en lille Forsmag paa Feltilivets møisommelighed.

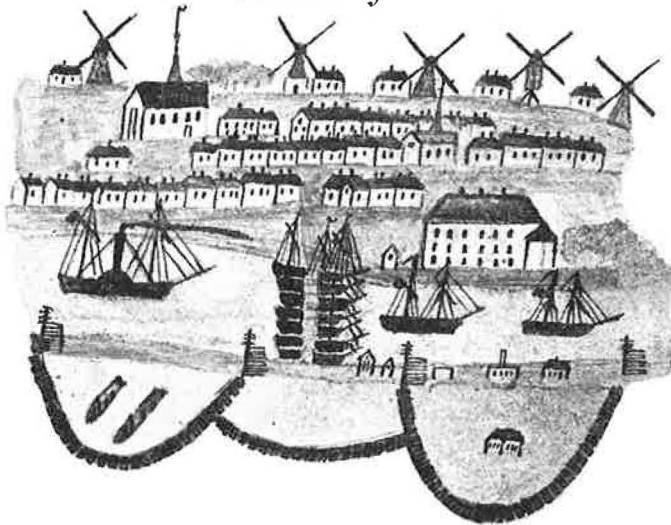

Faaborg

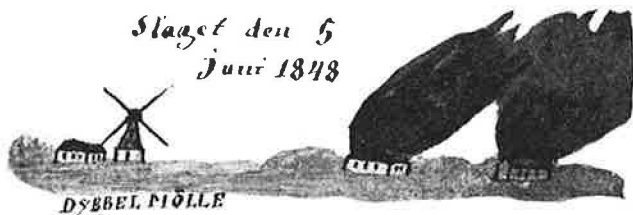
Derpaa afmarseerede vi til Hørup om Morgenen tidlig; Corpscommandeuren¹¹⁾ laae i Præstegaarden der blev vi opstillet og indeelt til Compagnierne, vi vare i alt 38 og kom alle til 2det Jæger Corps.¹²⁾

Dernest blev vi indquarteeret i en anden Bye som heede Lambergskov hvor vi forblev til den 5. Juni.

Sønderborg

Den 5 Juni om Morgenen var vi til Apeel og fik Forpleining, dernest henimod Middag blev der blæst Apeel, hvorpaa vi rykkede over paa Sundevit.

Men vi kom ikke i Slag, da det var forbi inden vi kom der,¹³⁾ derpaa kom vi paa Feltvagt i en Skov,¹⁴⁾ hvor vi laae paa en Vei heele Natten, dernest om Morgenen retireerede vi omtrent ned til Dybbel Mølle,¹⁵⁾ da de fjendtlige Tropper vidste sig ved Broeager.

Vi vare der paa Forpost i 2 Døgne, dernest kom vi til Sønderborg, hvor vi blev indqvarteret i Skolen, dernest blev vi udblæst 1 Pinsedag, men vi kom ikke længere end som i Broehovedet, siden kom vi til Sønderborg og blev indqvarteret i Byen hos Borgerne; dernest kom vi paa Forpost der hvor vi den heele Sommer havde hvor Forpost Stilling.¹⁶⁾

Denne Stilling beholdt vi den heele Sommer indtil Vaabenstilstanden indløb den 26 August, hvorpaa vi drog fra Sønder Herred og ud til Nord Herred paa Als. Dernest kom vi til en Landsbye som hedder Igum,¹⁷⁾ hvor jeg i 2 Dage laae ved Skovfogden i Erstrup Skov.¹⁷⁾

Siden kom vi til en anden Landsbye som heder Heemark¹⁸⁾ i Svendstrup Sogn, der laae vi i 12 Dage, dernest kom vi til Fyen,¹⁹⁾ og blev indqvarteret i en Landsbye tet ved Faaborg som heder Bjerne i Horne Sogn hvor vi laae i 6 Uger.²⁰⁾

Bjerre

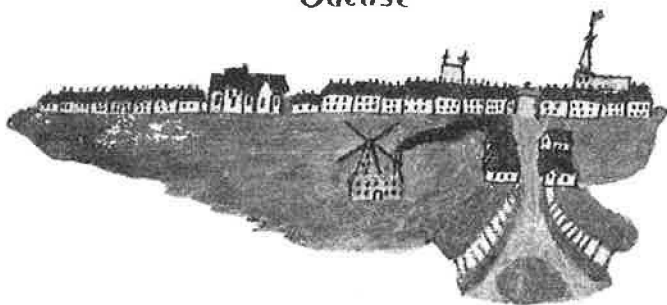

Hvedholm

Siden afreiste vi med 2 Jægercorps til Nyborg hvor vi forblev medens Corpset reiste til Helsingøer vi kom derpaa til 3 Jægercorps,²¹⁾ og forblev i Nyborg i 6 Uger til den 15 December, da Corpset afreiste til Als; den første Nat laae jeg i en Bye som heeder Nære Holle,²²⁾ om anden Dagen reiste vi igjennem Odense og til en Landsbye som (hedder) Ørsted.

Odense

Siden reiste vi over Assens til Als, men der om Aftenen blev saa taaget kom vi ikke i Land, men maatte ligge paa Søen til om Morgen, hvor vi da blev i Landsat paa Haralds Høi²³⁾ den 19 December, derpaa marserede vi til Hagenberg²⁴⁾ hvor jeg laae en Nat om anden Dagen kom jeg til Oxbøl.

Der laa jeg i 3 Uger²⁵) siden blev vi omqvarteeret, og jeg kom til Hagenberg igjen, men dog ikke i samme Qvarteer.

Der laae vi til en 14 Dage før Vaabenstilstanden udløb²⁶) da vi kom indtil Sønderborg; i medens vi laae i Hagenberg gjorde vi Kystvagt ved Haraldshøi.

Hagenberg ligger en halv Mils Vei fra Nordborg, som kun er en liden Kjøbstad der er kuns en Gade samt et Par smaae Stræder, og et gammelt Slot.

Nordborg udgjør ikke engang et Kjirke-Sogn da den Landsbye som heder Holm hører dertil; den er ikke smuk da der findes mange Huuse med Straatag; efterat vi (havde) ligget der den meeste Vinter, blev vi i Slutningen af Marts Maaned trukket til Sønderborg, vi kom da igjennem Heemark.

Dernest kom vi forbi Igum Kirke, og siden ned forbi Igum Mølle, dernest igjennem Ketting.

Dernest kom vi til Augustenborg hvor det Hertugelige Slot er, men nu er der Lazaret, det er et meget smugt Slot og har en ret skjøn Beliggenhed.

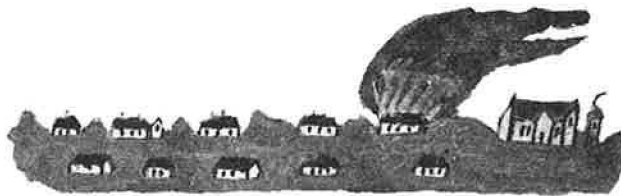

Augustenborg Slot

Augustenborg ligger en Mils Vei fra Sønderborg; Sønderborg er en gammel Bye, har et gammelt Slot 6 Korn-Veirmøller samt en Oliemølle; der blev vi Indqvarteeret hos Borgerne, hvor vi forblev til den 3 Apriil da vi rykkede over paa Sundevit og igjennem Gravensteen,²⁷) Aftenen den 2 Apriil drog 10 Lette Batailon over og besatte Broehovedet, medens 3 Compagni af 3 Jæger-Corps besatte Vagterne, jeg var Vagt i Slottet, og stod Post ved General Major von Sleppegreels²⁸) Qvarteer.

Corpset rykkede over om Morgenen tidlig tilligemed heele Styrken, men vi som var paa Vagt blev ikke afløst før Middag da et halvt Compagnie af 11 Batailon afløste os, hvorpaa vi rykkede over den 3 April, om Middagen, vi naaede ikke vores Corps den Dag, men da vi naaede 5 Batailon var vores Bregade General, saa maatte vi med dem tilbage til Sattrup,²⁹⁾ hvor vi den Nat lae under aaben Himmel.

Vi forblev der nogle Dage, medens vi hver Dag blev blæst ud et Par Gange, hvores Forposter stod ved Ulderrup, og ved Slaget Langfredag blev en Gaard skudt i Brand, der var Slag baade Skjertorsdag og Langfredag, men vores Bregade beholdt sin Stilling østen for Saatrup, om Dagen indtog vi den og om Natten lae vi Indquarteeret i øst Sattrup et halvt Compagni paa hver Gaard; hvores Gehverer stod i Gaarden i Peremider, og vi lae, i Laderne og paa Høstengerne, men maatte hver Nat have Poster ude paa Marken, for at vi ikke skulde blive pludselig overrumplet af Fjenden.

Ulderup

Dernest Paaske Løverdags kom vi paa Forpost, vi kom igjennem Ulderup, hvorpaa vi trak til venstre og ned efter en anden Bye som hedder Rakkebøl,³⁰⁾ men om Aftenen blev vi trukket tilbage, da de fjendlige Tropper vidste sig i en kort Afstand fra vores Forposter, vi lae da den Nat i Sattrup Præstegaard, der var ingen af

Gaardens Folk, Præsten³¹⁾ var formedelst sit tydske Sindelag bortført af vore Tropper, her laae heele Corpset, jeg laae i Tørvehuuset, og havde nær omkommet af Kulde, da det var meget koldt, og Taget var meest borte, vi har ogsaa ligget i Sattrup Kirke en Nat.

Dernest Paaskedag blev vi trukket ned til Brohovederne, der blev heele Styrken samlet, da man troede at Fjenden den Dag vilde have gjæsted Als, men da (vi) merkede at det var ei hans Hensigt, blev vores Corps trukket over paa Als og ud i (en) Landsbye som hedder Klintinge i Ulgebølle Sogn, hvor vi forblev et Par Dage, siden kom vi igjen til Sønderborg og siden paa Forpost.³²⁾

Vores Forposter stod den Dag der hvor de den heele Sommer i Fjor stod; men der var heele Dagen en frygtelig Forpostfægtning, men henmod Aften kom 2 Compagnier ud i mod dem, for at rense Tarainet ved hvores Forposter, men om Aftenen rykkede de nærmere paa vores Forposter, med store Patroillier, hvorpaa vi rykkede ned mod Brohovedet, hvores Feltvagt laae omtrent midt imellem Brohovedet og Dybbel Mølle, hvores Forposter stod i nærheden af Møllen, henimod Klokken 3 om Morgenen blev vi pludselig overrumplet af Fjenden³³⁾ baade af Infanterie og Kavallerie, som listede sig lumsk igjennem Kjeden, der hørtes ikke uden et Par Skud, inden heele Kolonner var naaet saa vidt at de skød paa os fra Siderne og bag fra, vi som laae paa Feltvagt ved den Gaard som ligger ved Veien.

Vi retireerede derpaa ned efter Brohovedet i den græselige Kugleregn, der ved Gaarden var ogsaa en Park som vi skulde over, der var mange som faldt den ene oven paa den anden, Kuglerne peeb fra alle Kanter, der blev een af vores Compagni taget til Fange, Jeg var ogsaa kommen ligefor den Park men da jeg saa hvor de maasede i Vand og Morads efter Halsen, vente jeg om, og løb hen igjennem Gaarden; her stod de arme Beboere, og spurgte ganske fortvivlet om Tyskerne kom, Kuglerne gik igjennem baade Vinduer

og Dørre, endelig naaede vi dog Forskandsningerne, skjøndt 7 af vores Compagni bleve deels saarede, deels dræbte. Dette var Morgen den 13 April 1849; Tyskerne fulgte os til Broehovedet, her var heele 5 Bataillon, samt nogle Espangoler,³⁴⁾ her hilstes alvorlig paa dem, og da det blev meere lyst blev der en alvorlig Kanonade fra vores faste Batterier og Kanonbaade, det var rædsom at see hvordan hvores Bombe og Granater kunde gjøre Aabning i de fjendlige Kolonner, og hvordan de slæbte med de saarede og Døde, endelig fik Fjenden et svert Felt-Batterie opstillet ved Søe-Kapitainens Gaard³⁵⁾ som laae omtrend i en halv Fjerdingsvei norden for Dybbel Mølle, denne Gaard afbrendte i Fjor den 5 Juni saanær som Stuehuset, som var Grundmuret, og Teglhengt; nu var der bygget 2 Lader som begge bleve skudte i Brand, og Stuehuset afbrendte Fjenden om anden Dags Morgen; og et Hus brendte tilligemed Dybbel Mølle; Herfra sit Batterie fyrede Fjenden omtrendt en Time efter vores faste Batterie paa Als og Sønderborg, Batterierne gjorde han ingjen Skade og Sønderborg kunde han ikke naae med sine Kugler og Granater. Endelig sendte vore ham nogle Bombe over i sit Batterie som bragde det til Taushed, man saae baade Heste og Folk løbe omkring paa Marken fra Batteriet; 4 Kanoner bleve tilbage de øvrige toge Flugten, de 2 af disse Kanoner førtes til Sønderborg, det var 12 Pundige Metal Kanoner af et Saxxigs Batterie; dem maatte 10 Lette Bataillon erobre som ogsaa kostede mange af dem Livet; De andre 2 Kanoner kunde vi faae, de sat i et Morads, og tillige var Fjenden os for mægtig, derpaa kom Bataillon tilbage til Sønderborg, og vi kom da ud igjen en Time, hvori der herske, en sterk Forpostfægtning, endelig blev vi afløst af 3 Linie Bataillon og Fægtningen varede af og til den heele Dag.

Dernest kom vi ind til Sønderborg i vores gamle Qvarteerer, hvor vi forblev et Par Dage, siden kom vi atter paa Forpost igjen den Dag var Tyskerne heelt rolige, om Aftenen blev vi afløst af 4 Linie Bataillon og vi (rykkede) ind paa Slottet i Sønderborg hvor vi

forblev til om Morgenen derpaa afmarseerede vi til Hørup Hav hvor vi blev indskibet og kom til Fyen samme Aften.³⁶⁾

Vi blev i Landsat i Faaborg, og samme Aften marseerede vi til en Landsbye som hedder Hostrup³⁷⁾ hvor vi forblev til om anden Dags Middag.

Dernest marseerede vi til Køng hvor jeg om Natten laae ved en Boelsmand ude paa Marken, om Morgenen afmarseerede (vi) derfra og kom til at ligge i en Landsbye som hedder Fjeldsted.

Dernest Marseerede vi til en anden Landsbye tet ved Bogense som hedder Harslev,³⁸⁾ hvor vi laae 2 Dage.

Harslev ligger en Fjerdingvej fra Bogense som kun er en liden Kjøbstad, her i Egnen liger den bekjendte Herregaard HARRIDSLEVGAARD hvor der nu er Lazaret.

Harslevgaard

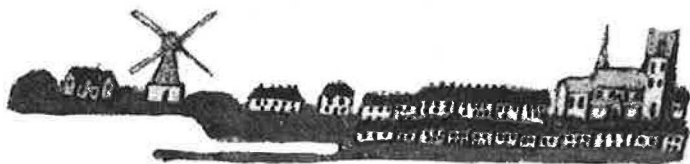
I mens jeg laae i Harslev var jeg en Dag for Fornøielse gaaet ind til Bogense.

Bogense

Dernest marseerede vi fra Harslev til en anden Landsbye som hedde Inslev Taarup hvor vi laae en Nat, der maatte vi stille om Morgenen Kl 3 hvorpaa vi marseerede til Middelfart, hvor vi blev indskibet og kom til Jydland.

Middelfart

Derfra Snoghøi marseerede vi omtrent en Mils Vei imod Kolding til hvor vi den Dag laae paa Marken som et Slags Piket, om Natten kom vi tilbage og blev indquarteeret i en Landsbye som hedder Børiis.³⁹⁾ Dernest om anden Dagen som var 23 April 1849

blev vi ført til Kolding for at vi skulde uddrive Slesvig-Holsteenerne som røvede og plyndrede i Staden;⁴⁰⁾ vi marseerede til Kolding⁴¹⁾ med et freidigt Mod da vi meente at det kun var Slesvig-Holsteenerne og dem kunde vi børste vi mar(seerede) da forbi Tavle⁴²⁾ Kirke forbi Gusøe.⁴³⁾

Siden naaede vi Kolding, vi stødte ingjen fjendlige Forposter paa, men drog frit omtrent tet til Byen her saae man det Slesvig Holstenske Flag opheiset og hørte kuns Knald i Knald fra deres Forskandsninger,⁴⁴⁾ og her var nesten ingjen Dækning at finde for os mod de mange Kugler hvormed der hilstes paa os, og man saa med Beundring den store Masse der masede til fra alle Kanter, her laae man omtrent et Par Timer ved en Grøft i Vand og Morads, og enda knap fandt den fornødne Dækning for de susende Kugler, vore havde nogle Kanoner opstillet paa Bakken oven for os og fyrede rask over Hovedet af os over i den fjendlige Skandse; endelig kom det Budskab at General Ryes Bregade som var vesterud for Kolding, hvis Bestemmelse var at omgaae dem som var i Kolding, og gaae ind syd fra naar vi kom nordfra; men da de nu var slaaet tilbage, saa var der ingjen udvei for at indtage Byen uden med Storm hvorfor der og strax blev Commandeeret = Husarerne frem tilligemed 3die Jæger-Corps og 5 Batailon, med en rask Hura og Bajonetterne paa; derpaa kom Husarerne⁴⁵⁾ i fuld Galop, omtrent en halv Eskadron, og vi med, men da vi saae os til var alle Husarerne vek, jeg saae ikke uden 3 til Hest, og et Par hvis Heste vare skudte, de andre nedskudte, det var et rædsom Syn at see de mange Mennesker og Heste som laae imellem hinanden, mange af Folkene vare skudte i Hovedet, og vilde reise sig medens vi løb der forbi, men faldt strax afmægtig om paa Jorden, men saa gik mange af os hen og tog vore blødende Kammerattere ved Haanden og førte dem til Lægerne; mange af Hestene laae og sparkede med Beenene; de bleve skudte af os som kom der forbi, endelig naaede vi dog og kom ind i Kolding,⁴⁶⁾ skjøndt mangan Kamerat maatte bide i Græset inden vi naaede det Maal.

Kolding

Men da vi kom ind til Byen, hvad det før ikke var rædsom, saa blev det nu; Fjenden opstillede Kanoner paa Bakken syd for Kolding, og begyndte da en mageløs Kannonade ned i Byen⁴⁷⁾ med Kugler og Granatter ingjen Stæder i Byen var Sikkerhed; Beboerne søgte Tilflugt i Kjeldere og andre afsides Steder, vi stod opstillet paa Gaderne ved de største Grundmurede Huuse som vendte Gavlene mod de fjendlige Kanoner, og Dog kunde Kuglerne gaae igjennem, og kastede baade Steen og Tømmer ned iblandt os; Der var en gammel Kone igjennem hendes Huus var der gaaet en Granat og Slaat Huuset i sønder og saaret hende i Hovedet, hun løb ganske fortvivlet paa Gaden medens Huuset brendte, det var den største Elendighed nogen kan tenke eller høre, her stod Moderen med de smaa i Forklædet og raabde Fortvivlelsens Jammerskrig, og mangen Soldat gik med sin Kammerat paa Ryggen som farvede Gaderne med sit Blod, og søgte Læge eller Abbilangse som kunde bære dem vek til de Vogne som skulde Transportere dem og mangen en Tysker laae saaret og indlagt i Forstuer, som piinefuld skruede sig i sit eget Blod denne Dag vil vist aldrig udslettes af nogens Minde som var med der og saa og hørte den Elendighed. – Endelig maatte vi hen paa Eftermiddagen forlade Byen, da den for en stor Deel var Ødelagt af Fjendens Granater, og henved en 20 Steder vare antendte af Luerne, men da Fjenden merkede at vi drog derfra glemte han ikke at byde os Farvel, Kanonkuglerne snerrede om-

kring os da vi løb hen efter Dyrehaugeskoven,⁴⁸⁾ og mangen en Kammerat mistede Arme og Ben – derpaa blev vi trukket tilbage til det Qvarteer hvor vi forrige Nat laae, vi mistede en 26 meenige Mand ved vores Compagnie⁴⁹⁾ samt 2 Lieutnanter som bleve let saarede.

Dette var Slaget ved Kolding den 23 April 1849.

Det var samme Dato at Paaskedag var i fjor, da de sloges ved Slesvig, da Preuserne første Gang vidste deres fjendlige Sindelag i mod Danmark, men endelig kom Hevnens Time den 6 Juli 1849; De Tysken fik en hastig Henfart.

Slaget ved Kolding

Morgensolen skøndt oprant
 Paa den skønne Bue
 Men saa sørgelig forsvant
 Under Ildens Lue
 Udi Kolding hørtes Skrig
 Ilden sig udbreder
 Godheds Gud forbarm du dig
 Vær med din Hjelp tilrede.

Under røden Dannebrog
 Drog vi ind mod Skandsen
 Hvorfra vi ogsaa Fjenden slog
 Skjøndt han var forskandset
 Men det hjalp os ikke nei
 Vi kunde der ei blive
 Thi Tysken lukte os hvor Vei
 Saa vi kom i Knibe.

Kugler og Granatterne
 Kolding Bye antendte
 Saa vi maatte da afsted
 Medens Byen brendte
 Mangen Kammerat her falt
 Saaret blev og Døde
 Her saa manges Liv det gjaldt
 Ak saa mangen blødtte.

Mangen en af Piine her
 Ynkelig sig vrier
 Manges Blod udøstes der
 Mangen Moder skriger
 Som her løber med de smaa
 Udi sine Arme
 Veed ei hvor hun turde staae
 Gud du dig forbarme.

Ja saa mangel elsked Møe
 Nu sin Mage savner
 Som der her nu fandt sin Død
 Hende meer ei favner
 Men en Trøst tilbage er
 Som Guds Ord kan give
 I skal samles hisset der
 Hvor ei Sorg skal blive.

Nu jeg beder Herrens Fred
 Med de Døde være
 Her i fandt jer Hvilested
 I det fandt med Ære
 Hisset Seierskronen der
 Eder ævig skjenkes
 Hos vor Frelser i nu er
 Eders Qval nu endes.

Nu i nyder Himlens Fryd
 Blandt de Saliggjorte
 Om end ikke eders Dyd
 Jer Retferdiggjorte
 Men en Naadens Dør oplat
 Ved sand Ponitense
 Denne ædle Himmelskat
 Frelseren fortjendte.

Digtet af Anders Nielsen Gamborg

Om Morgenen der efter kom vi paa Forpost ved en Landsbye, som hedder Brestrup⁵⁰) vores Forposter stod lidt Vesten for Brestrup, men Feltvagten var tet ved Byen, her var (vi) omtrent halvanden Døgn paa Forpost, derfra kom vi ind til Frederits.

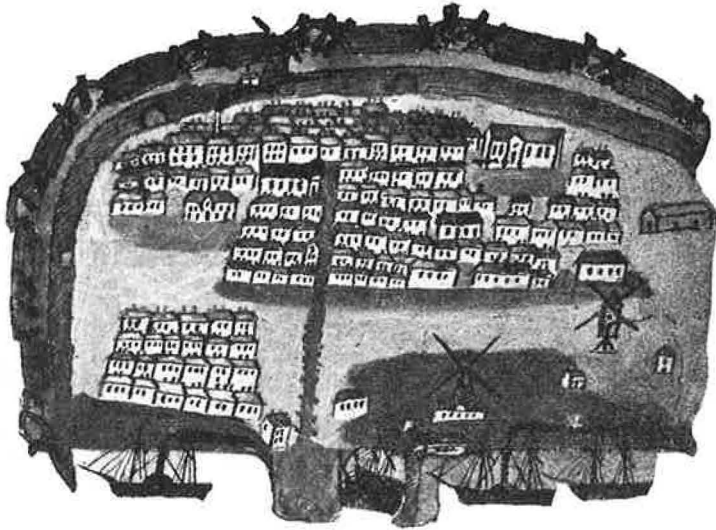
Vi laae da inde i Frederits i 4 Dage, siden kom (vi) paa Vagt ved en anden Landsbye som hedder Veilbye,⁵⁰⁾ og samme Dag gjorde vore et lidet Udfald som lykkedes os temmelig godt; vi fordrev dem omtrent til Kolding igjen.

Siden kom vi ind til Frederits hvor vi var i et Par Timer siden kom vi ud til en anden Landsbye som hedder Herslev⁵⁰⁾ hvor vi laae i 3 Dage.

Dernest om Mandag Morgen blev vi udblæst da Fjenden rykkede paa; vi stod da opstillet et Par Timer paa Veien medens Kampen fortsattes meget paa venstre Flanke, et Par Stæder bleve skudte i Brand i Gusse;⁵¹⁾ vi kom da ud i Kjæde og trak os langsom tilbage ned efter en Skov der ligger sydvest for Brestrup, og omtrent nord for Tavle; her var vi noget, og meente her at holde den Stilling, som var den samme som vi havde da vi var paa Vagt ved Bredstrup, her blev vi opstillet i en tyk Kjæde i Skoven, og Veien blev spæret med omhugne Træer, og tillige besat med Indspangoner;⁵²⁾ men endelig kunde vores venstre Flanke ei længer modstaae Overmagten, men efter tapper Modstand maatte trekke sig tilbage, og vi tillige saae os omgiven ved 3 Sider af Fjenden, som rykkede mod os i store Kjæder og fyrede rask paa os saa trak vi os tilbage til Frederits, hvor vi om Natten laae paa Gaderne, vi har lidt meget i denne Bye, da vi var der under heele Bombardementet og nesten af og til heele Sommeren, da vi og 1ste Reserve Jæger Corps har gjort heele Forpost Tjenesten⁵³⁾ der i de 8 Uger som Fæstningen var beleiret, samme Aften som vi var dreven derind saae man de fjendlige Tropper nærme sig Byen, og om anden Dagen tog de Stilling i mellem Frederits og Støvstrup⁵⁴⁾ i hvilken sidste Bye vi ogsaa haver ligget et Par Nætter i Laderne og paa Høestengerne.

Støvstrup ligger en lille halv Mil vesten for Frederits, her er 4 store Gaarde og et lille Huus, og syden for Støvstrup er en stor Skov hvor Tyskerne i Sommer har hugget mangt et Træ til sine Batterier.

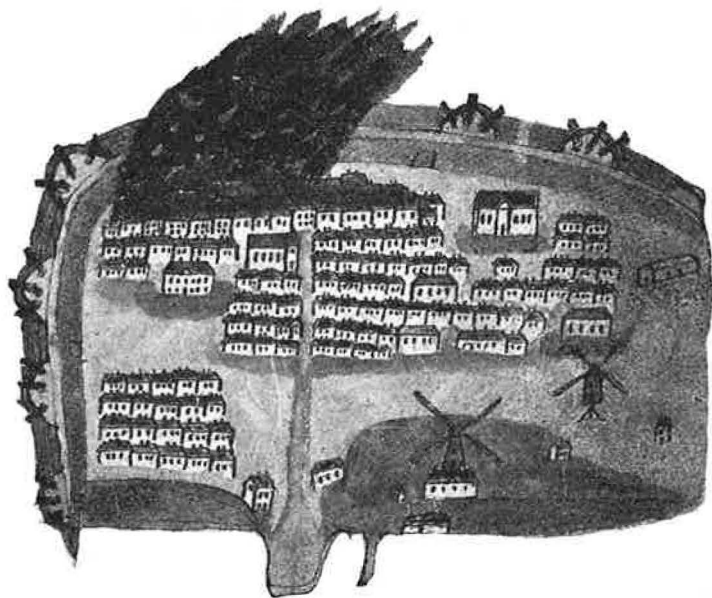
Dernest om Tirsdag Middag blev vi indskibet og kom til Fyen vi kom til en Landsbye som hedder Skrillinge en lille halv Mil østen for Middelfart her laae vi i 8 Dage, Søndagen medens vi laae i Skrillinge blev der fra Fæstningen gjordt et Udfald, men da man merkede Fjendens Styrke, rykkede vore tilbage i Fæstningen igjen, hvor vi laae indsluttet i 8 Uger.⁵⁵⁾

Frederits

Dernest om Onsdag Morgen afmarseerede vi til Frederits, den Dag begyndte Fjenden at Bombardeere Byen, men dog ikke med større Heflighed, men om anden Dagen begyndte Fjenden, en hæftig Bombardeering ind i Byen, hen paa Eftermiddagen fik Fjenden til sin store Glæde skudt ild i Byen det var Torsdagen som det Aar var Christi Himmelfartdag, men den Dag brendte dog ikke af Betydenhed, men om anden Dags Morgen, Kl. 3 begyndte Fjenden et mageløst Bombardement fra 3 Morteer-Batterier, de 2 vare

rettede efter Byen det tredie efter Befæstningen i Forskandsningen som var paa den vestlige Side af Fæstningen; Kl. 3 om Morgenens stod det store Dampbrenderie i lys Lue samt mange andre store Bygninger som siden antendes af de fjendlige Bomber, mange Mennesker bleve saarede, meest af det Mandskab som var ved Sprøiterne, men da Sprøiterne strax bleve skudte itu og Brandcoret løb sin Vei, saa kom vi tilbage til den Plads hvor Compagniet laae, som var ved Fjellehuset nede ved Dansk-Kirke; det var en rædsom Tid at tenke sig alt det Kreatur som her rendte brølende omkring; Indvaanerne vare flygtede til Fyen, uden dem som var ved Brandvæsenet; saaledes vedblev Fjenden af og til nogle Dage.

Bombardementet i Frederits 1849

Sørger nu du gamle Moder,
 Grød o elskte Fædreland,
 See Forædres giftig Poder,
 Frederits indspære kan,
 Se hvor Øgleslægten frydes,
 Nu ved Byens Undergang,
 Hør hvor Hura Raab nu lyder,
 Men den Fryd blir aldrig lang.

Vel har Tysken os indsluttet,
 Men han det fortryde skal,
 Mangen Ven i Graven puttet,
 Men sin Løn han finde skal,
 Frederits han nu afbrender,
 Gud hvad Jammer er her ei,
 Fjendens Bomber nu antender,
 De sig gjør saa rædsom Ve.

Hør hvor rædsom de nu brøler,
 Rundt omkring nu høres Skrig,
 Hevnens Blod han nu afkjøler,
 Med sit store Batterie,
 Men for os er Hevn tilbage,
 Tysken ahner dette ei,
 Først han Danskens Kugler smager,
 Siden maae han gaae sin Ve.

Digitet af Anders Nielsen Gamborg.

Den Tid at vi laae der i Byen under Bombarderingen var vi indkvarteeret i Byen, jeg laae i Qvarteer ved en smaae Handler som heed Salling; men om Dagen kunde vi ei være i vores Qvarteer formedels Bombardeeringen; Vi behøvede ei at være bange at sove forlunge, da Fjenden begyndte sit Bombardement naaer det begyndte at dages; det var rædsomt for os om Aftenen at legge os til Roe i Huuse ved Siden af de brendende Boliger, men vi sov trygt aligevel, for om Dagen var der ingen Roe, thi var vi i Byen saa var der en rædsom Støi under den hæftige Bombardeering⁵⁶) de voldsomme Bulder som de 180 Pundige Bombe gave naaer de sprang, hvilket var større end naaer en Kanon eller Morteer affyres, vi laae

meest om Dagen nede ved Strandbredden ved den østlige Side af Byen; hver anden Dag var vi paa Forpost udenfor Fæstningen, der kunde ingjen sove om Dagen, da Fjendens Bomber susede over Hovedet af os, og om Natten maatte ingjen sove, da Fjendens Forposter stode os saa nær, at vi magelig kunde tale med dem; ved Fæstningens vestre Side var 4 Forskandsninger, og udenfor disse Forskandsninger var en stor Eng hvori der var indlukket saameget Vand at den var som en lille Søe, over denne Eng var 2 Demninger, den ene efter Støvstrup, den anden efter Æritsøe, den efter Støvstrup var Pasagen standset ved at Huulveien blev stoppet med afhugne Greene og Træer, Paa den anden Demnings øverste Ende var bygget et Blokhuus,⁵⁷⁾ som var besat med en 30 Mand, og tjente til at standse Fjenden her, hvis han her vilde storme Fæstningen; og tillige for at Fjenden ei skulde grave Vandet ud af Engen, hvorved det blev ham lettere at storme vores Forskandsninger; Paa Fæstningens Nordlige Side var der slet ingen Forskandsninger strax, men omsider blev en opkastet uden for Kongens Port, her var ellers slet ingen Dækning for vores Forposter eller Feltvagt, men alt stod paa slet Mark; men Tyskerne havde derimod opkastet en Løbegrav, hvori deres Forposter stod, deres Feltvagter laae bag ved i Dalen som var der, hvor de havde bygget sig Halmhytter, saa at de der havde en fordeelagtig Stilling; her havde Tysken sin store Morteer i en nordlig Retning fra Fæstningen, hvormed han mest Bombardeerede Byen; i en nordvestlig Retning havde Fjenden en anden Feltvagt, og en liden Morteer hvormed der kastedes Bombe over i vore Forskandsninger; og vester ud var den Morteer, hvormed der kastedes Bombe ud i Castellet den var ogsaa omtrent paa en 180 Pund Bombe, hvormed der ofte hilstes paa os naar vi reiste fra eller til Fyen.⁵⁸⁾

Fjenden havde opkastet mange Batterier, 2 havde han lige over for Stribs Batteriet 1 havde han ved det saakaldte Kalkbrennerie, hvorfra han skiød Blokhuuset i Brand, og 2 havde han ved Støvstrup, paa de sidste (havde) han nogle 84 Pundige Bombe Kanoner,

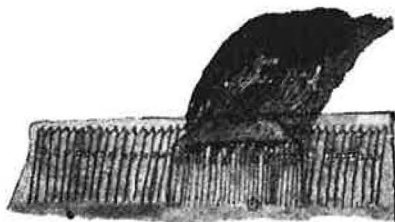
samt nogle 36 Pundige Kugle Kanoner, nordud havde han ingjen Batterier untagen den store Gryde eller Morteer; her var Terainet ganske aabent en halv Mils Vei ud fra Fæstningen ud til Treils Skov,⁵⁹⁾ som ligger i nordøstlig Retning for Fæstningen, her i denne Retning havde Tyskerne Kavalleri Forposter, som stod noget længere tilbage fra vores Forposter end deres Infanteri Forposter.⁶⁰⁾

Efterat vi havde ligget der i 6 Dage, blev vi afløst af 1 Reserve Jæger Corps, og vi kom til Fyen og jeg laae i en Landsbye som hedder Brenderup, jeg laae i Qvarteer ved en Gaardmand som heed Lars Andersen, her laae vi i 6 Dage.

Efterat vi havde ligget der i 6 Dage kom vi over til Frederits, vi kom nu over Vandet om Natten da Fjenden havde sine Batterier paa de Steder at de kunde Skære os Overfarten om Dagen, men om Natten kunde han ikke, men han forglemte da ikke at hilse paa os naar vi kom iland i Castellet; han vidste tydelig naar vi kom, da de kunde høre Dampskibets Pjasken i Vandet; vi lyttede derfor alle naar vi kom iland, thi vi vidste vel at en Bombe var i vente, vi laae der da atter i 6 Dage vi var paa Forpost 3 Gange, den sidste Dag⁶¹⁾ vi var der afbrendte Fjenden Blokhuuset, om Morgenen tidlig begyndte han hæftig at fyre fra et Batterie ved Kalkbrenderiet saa at fleere Kugler gik igjennem Blokhuuset; Lieutnant Hansen⁶²⁾ af 1ste Compagnie som var der Vagt, mistede det ene Been, adskillige af de meenige bleve let saarede, og nogle taget til Fange af Fjenden som derpaa stormede Blokhuuset, og stak det i Brand.⁶³⁾

Brenderup

Blokhuseets Brand

Derpaa besatte Fjenden Volden som var opkastet bag Blokhuset, der laae de dækket bag ved den, saa at vore ikke vare i Stand til at Drive dem derfra, fra Oldenborgs Bastion, hvilket bestandig heele Formiddagen fyrede med Bombe og Granater, og den ene Kanonbaad roede noget henimod og sende dem nogle Skraasække, men det hjalp ikke, de vare komne derned, og her laae de Dækket, drog de derfra, vilde mangan af dem falde; Kanonbaaden vovede vi ei at roe lenger frem, for ikke at komme ind under det fjendlige Batterie, thi ellers kunde de roe saa langt om at de kunde skyde dem i Flanken eller fra Siden; derfor kom der Ordre til 1ste Compagnie af vores Corps, hvilket vare nylig bleve afløst af Forpost, formedels deres Nederlag som de havde lidt i Blokhuset; at rykke derud og drive dem fra Skandsen ved Blokhuset, thi blev de liggende der, befrygtede man, at de gravede Vandet ud af Engen om Natten, og siden stormede vores Forskandsninger; Men vores maatte vende tilbage med uforrettet Sag; derpaa maatte vores Compagni derud om Natten, da vi stod opstillet og skulde reise til Fyen, vi vare ikke glade ved den Forandring; men vi kom dog ikke ganske derud, men stillede Reserve til de Compagnier af Bataillonerne som vare der ude, Tyskerne maatte endelig derfra, da de der laae der tilsidst ikke havde meere at skyde med, og ei kunde blive afløst, formedels den idelige Fyren som af vore vedblev; Vi kom da tilbage om Morgen, og blev oversat til Fyen, Vi marseerede da til Brenderup til vores gamle Qvarter.⁶⁴) Dengang laae vi der kuns fiire Dage, saa maatte vi til Frederits igjen hvor vi atter laae

6 Dage, vi var 3 Gange paa Forpost, og hver Dag fyrede Fjenden fra sine Batterier enten ind i Byen eller over i vore Forskandsninger, iblandt os hvorved jevnlige nogle saaredes og dræbtes, Endelig Natten imellem 4 og 5 Juni⁶⁵) gjorde Fjenden Forsøg paa at indtage Fæstningen, om det virkelig var Fjendens Hensigt den Nat at indtage Fæstningen veed man ikke; vi var nyelig afløst af Forpost, hvor 1ste Compagni afløste os ude ved Apothekerens Have, nord ud for Fæstningen, og kommen ned i Anlægget nede ved den store Mølle, dengang laae Coret der i de Halmhytter, og (havde) faaet lidt at spise og var lagt os ind i de smaae Halmstakke, for vi hørte at det blev galdt det gik nu Knald i Knald, Fjenden rykkede paa nord ud for Fæstningen, og drev vore Forposter tet ind til Fæstningsverkerne, i den Huulvei hvor de laae dækkede, Tyskerne kom stormende og raabte Huree Huree, endelig fik hvores 1ste Compagnie lidt Forsterkning af 3die Linie Bataillon, og tillige kom vores Compagnie derud; det halve af 1ste Compagnie, havde besat den nordvestlige Skandse, saa at der kun var det halve Compagnie i Huulveien, nu da Tyskerne kom stormende, lader Promeer Lieutnant v. Villenrad⁶⁶) blæse Udrekjer og Sjaseer⁶⁷) mod Tyskerne, hvorved Fjenden forbauses, vender om og tager Flugten, og forfølges af Lieutnant Villenrads Mandskab, og Forsterkningen af 3 Bataillon, nu kom vores Compagnie, det halve af det blev opløst i Kjæde, det øvrige Halve laae bag ved til Reserve, nu begyndte atter et Angreb med Kavallerie, men vores Kjæde laae fast den kunde Fjenden ei rokke, men maatte trekke sig tilbage, vores Forposters Stilling blev som den var før, og da det omsider begyndte at Dages, kom vi tilbage ind i Byen igjen, og om anden Dags Aften kom vi ikke til Brenderup men vi kom til at likke paa Fyens Skov,⁶⁸) en lang Odde som gaer ud i det lille Belt.

Her laae vi i 6 Dage, siden reiste vi igjen til Frederits, den sidste Gang vi laae der da laae vi i Anlægget, men nu kunde vi ei ligge der, thi nu kom den ene Bombe der efter den anden og slog ned iblandt os og gravede Huuller at der var rædsom at see, men ingen

af os kom til Skade undtagen en Kone, som stod og skjenkede Kaffe, hun blev truffet af en Stumpe af en Bombe og siden døde paa Billeshaugé Lazaret, hun og min Broder⁶⁹⁾ som stod ved 5te Bataillon som ogsaa døde paa Lazarettet kom i een Grav.

*Tanker ved min elskede
Broders Grav*

Toe af mine kjære Brødre,⁷⁰⁾
Nu er sovet bort i Fred,
Ja, ogsaa min kjære Moder,⁷¹⁾
Indgik udi Evighed,
Fri fra Jordens Kummer Dvale,
Hæver sig den frelste Aand,
Op imod de lyse Sale,
I de Saliggjordes Land.

Nu o elskte Kjære Broder,
Du fra Møie nu er frie,
Nu du samles med vor Moder,
I det glade Paradis
Der iblandt de salig Sjæle,
Nyder Seiers Kronen der,
Og udi den ævig Glæde,
Frydes nu i Engle Skjær.

Nu dit Skjebnes Skib har landet,
I den gode sikre Havn,
Her udi de vilde Strande,
Her kun Sorg og idel Savn,
Men din Sorg fik snarlig Ende,
Du fra Møie snart blev frie,
Døden hastig Bud dig sendte,
Fra den haarde Prøvens Strid.

Sørger ikke i forladte,
Haabet smiler let endnu,
Haabet det er værd at skatte
Snart i samles skal hos Gud,
Der er ingen Sorg og Klage
Der fra alle Trengsler frie,
Der fremskinner blide Dage
I det lyse Paradis.

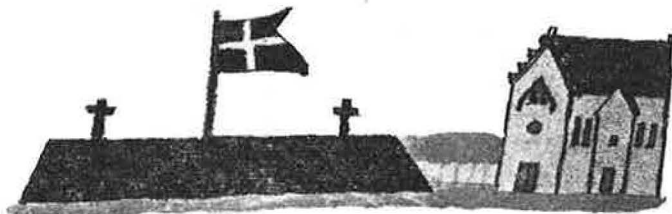
A. N. Gamborg

Vi maatte derfor retireere (til) vores gamle Halmhytter, og tage op til Fjellehuset igjen; i den Tid vi laae der denne Gang, var det som sævanlig med Fyren hver Dag, efterat vi havde ligget der i 6 Dage kom vi til Fyen igjen; vi var 3 Gange paa Forpost, mens vi var i Frederits denne Gang; St. Hans Aften kom vi paa Forpost ud i den Skandse mod Blokhuset, og tillige skulde vi besætte nogle smaae Skandser ude paa Demningen som tjente til at afhverge at Fjenden ei skulde grave Vandet ud nu da Blokhuset var borte; men vi kunde ei komme derud formedels Fjendens hæftige Fyren som vedvarede til Kl. 10 om Aftenen, da det blev mørkt, saa blev det os først mulig at komme derud og afløse de af 1 Compagnie som her laae, om anden Dagen var alt roligt, om Morgenens raabte en Tysk Forpost over til os som laae i Skandsen og sagde, I Dag vil vi være gode Venner fordi det er saa smugt Veir, han fortalte tillige at han var født paa Als i Augustenborg og at han havde været Hertugens Jæger; han bad os at hilse hans Broder som var undercorporal ved vores 13 Linie Bataillon, han spurgte os hvor at Kongen var, vi svarte, han var i Frederits, vi spurgte ham hvor Hertugen var, han svarte i Altona, dermed var Samtalen endt; Da vi nu kom til Fyen kom vi i de gamle Qvarteerer paa Fyenskov, hvor vi atter laae en 6 Dage, derfra fik vi Ordre den 3 Juli om Middagen, da vi var paa Kystvagt paa Fyenskovs Ellegaard⁷²) at rykke over til Frederits, vi marseerede da først til Staurbye, her fik vi Forpleining for 4 Dage, derpaa blev vi indskibbet og kom samme Aften til Frederits, her var Byen saa besat med Krigsfolk, at vi ikke kunde komme i Huus, men jeg og en anden Kammerat lagde os til Roe i en Halmstak saa vaade som vi vare, da det regnede heele Dagen gik vi og saae os om, og talede med hverandre, om den Tour der forestod os, om anden Aften samme Qvarteer i Halmstakken, den næste Dag blev Fjenden ved at kaste Bombe ind i Byen; jeg og nogle fleere laae i et Huus paa Gulvet der stod nogle Husar Heste i Porten i samme Huus, der kom en Bombe og gik i Gaden ved Rumpen af Hestene, og sprang i det

samme, Stumperne tillige med Broesteenene sprang til alle Sider, Tagsteenene rulede ned af Huuset, men hverken vi, ei heller Hestene fik nogen Skade, men mange bleve saarede og dræbte omkring i Huusene og paa Gaderne; om Aftenen stillede vi paa Gaden ved Exerceer-Huuset, hvor vi stod opstillet heele Natten, her taledes hvores Bregade General⁷³⁾ saaledes til os: Nu Børn værer nu tappre, at jeg kan had Ære af Jer; Thi der ingen Tvivl om at vinde, vi kan vinde, og vi skal vinde, for de ere jo Kjeltringer imod os;⁷⁴⁾ omtrent Kl. 1¹/₂ om Morgenen⁷⁵⁾ begyndte vores Tropper et rykke paa, og Kl. 2 kom vi derud, det havde begyndt at Dages, der var kommen mangan Bombe over Hovedet paa os medens vi stod der paa Gaden; nu rykkede vi ud af Kongens Port; her mødte vi mangan saaret, som af Ambilangserne blev baaret ind, baade Tyskere og Danske, og her gik det Knald i Knald; saasart vi kom ud at Tyskerne kunde see os begyndte de at fyre saa voldsom paa os med Granater, saa Stumperne vislede os om Ørene; vi kom derpaa ud i Kjæde, og afløste 2det Jæger Corps som nu begyndte at Retireere, det var Rædsom vor Kanonkuglerne og Granaterne snerrede os om Ørene, her holdt Fjenden sig noget, men maatte dog endelig afsted;⁷⁶⁾ men da vi naaede noget opad mod Støvstrup⁷⁷⁾-Batterierne, begyndte Fjenden fra disse at fyre paa os med Kadesier,⁷⁸⁾ det var Rædsom hvor Kuglerne regnede omkring os; nu gjorde Fjenden Miner til at storme paa os med Kavaleri, men da vores Oficerer . . . lod de os blæse sammen i Kredse, derpaa retireerede deres Kavalleri tilbage, og nu begyndte de voldsom med Kanonkugler igjen, som vistnok var Hensigten af deres Forestilling at faae os samlet for bedre at kunne nedskyde os med Granater og Kadesier, men derpaa var vi strax opløst i Kjæde igjen, og nu løb vi stormende mod de fjendlige Batterier, og tog baade Kanoner og Mandskab, det ene af de store Støvstrup Batterier var besat med omtrend en 160 Mand som her stod forskandset og fyrede paa os som var paa aaben Mark, at enhver kan slutte ved sig selv at mangan Kammerat maatte blegne inden vi naaede det Maal, Kano-

nerne og Fangerne bleve førte til Frederits, deres Halmhytter bleve stukne i Brand samt noget af deres Amonition, vi forfulgte derpaa Fjenden ud igjennem Støvstrup og Æritsøe, vi blev ikke afløst før Kl. 8 da 5te Batalion kom og afløste os saa blev vi trukket tilbage, vi havde da heller ikke meere at skyde med; i Støvstrup havde Fjenden nogle 84 Pundige Bombe Kanoner samt 2 store Morteerer og laae, som var bestemt til et Batterie som de ei havde faaet ferdig, det var opkastet ved Havet, ud efter Treils Skov, og var, bestemt til at nedskyde Castellet, og Skibsbroen, dette tilligemed meget andet svert Skydts blev ført ind til Frederits,⁷⁹⁾ efterat vi var bleven afløst af 5te Bataillon, maatte vi gjøre en Rekovnuseering igjennem Æritsøe Skov og op igjennem Byen selv, her (var) vi inde i en Gaard, hvor Tyskerne Havde Maggetenderie, her var Viin Rom, samt to Fjerdinger Smør Stegflesk Speg-sild samt en Mængde Oste, der var en Tysk Magetenderkjerling hun blev ført ind til Frederits, vi spiste og Drak, Konen i Huuset knurrede og Pigen græd, Smøret tog vi det af vi kunde have i vores Smør-Daaser og tog det øvrige tilligemed Fjerdingerne paa Ryggen til Frederits; Det var en Hædersdag for Danmark, og Hevnens Time som Danmarks Sønner havde oppebiet, da Tysken fik Gengjeld for sine Handlinger; Henved 30 Stykker svert Skyts erobrede, 73 Vogne deriblandt mange Amontions Vogne, læsset med Bomber Granatter og Kugler, fleere Tusinde Geverrer, samt en Deel Hakker og Spader, samt 1800 Fanger deriblandt mange Oficeerer; alle Fjendens Batterier og Forskandsninger bleve sløifede og omkastet; Vi mistede den Dag nogle over 20 meenige Mand ved vores Compagnie, deels saarede deels dræbte, tillige vores Capitain vores Promeer Lieutnant samt vores Commandeersergant vores Vaabenmester, som alle bleve saarede, samt en Overjæger som ogsaa blev saaret men snart derefter døde;⁸⁰⁾ om anden Dagen kom vi til Fyen og blev Indqvarteeret i Staurbye; og Søndagen derefter blev alle vores faldne Helte begravet, en 300 kom i en Grav, Oficeerne kom alle i Kister, men dog i samme Grav, men de meenige bleve begravne i Klæderne som de gik, der var 5

Lag og bleve lagte tet sammen; Graven er paa Dansk Kirkegaard⁸¹⁾ ved Kirkens vestlige Ende tet ved Gaden som gaaer der i samme Retning som Graven, En 280 Tyske faldne bleve begravne i Tysk Kirkegaard.

*Øfter Aarefæden Kommer
Saubelhyøsten;*

Tanker ved de Faldnes Grav som faldt den 6 Juuli 1849

Sover nu sødt i faldne Helte
Hviler nu trygt i den Himmelske Havn
Mangen ja Mangen Taarer her feldes
AK AK her savnes saa mangen et Navn
Mangen trolovet elsket Veninde
Tungt sig her mindes den store Gravhøi
Mangen ja mangen Taarer her rinder
Ak nu er den elsverdige Død.

Mangen Moder nu ogsaa tillige
Tungt her ogsaa begræder sit Tab
Misted sin Støtte hvad skal hun nu sige
Veed ei hvorledes hun skal bære sig ad
Hun forladt nu staar ene tilbage
Timelige Sorger nedslaar hendes Mod
Tenker med Blusel paa Alderens Dage
Tillige paa Sønnen som slumrer i Roe.

Men som hun staar i de dybeste Sorger
Hæver hun Hjertet i Bøn til sin Gud
Han som kan trøste og lindre al Sorgen
Han som kan hjelpe af Nøden ud
Og naar hun mindes Frelserens Løfte

Som varer lenger end Himmel og Jord
 Glæder han nu iblandt Aanderne Høster
 Da bliver Sorgen ei længer saa stor.

Sover da sødt nu i kjempende Brødre
 Seiers Krandsen nu er eders Løn
 Dette kan trøste de sørgende Mødre
 Som nu ved Graven henfalder i Bøn
 Englene Seierskrandsen har flettet
 Og om eders Tinde haver den hengt
 Al eders Qval nu er ganske udsløttet
 Og eders Pine blev hastelig endt.

Grød da (ei) længer du sørgende Moder
 Sønnen han er nu hist oppe hos Gud
 Han sig nu fryder i Aandernes Kloder
 Han nu med Engle i Lovsang bryder ud
 Der han nu ikke Sorger kan mindes
 Der han trygt iblandt Aanderne boer
 Der ingen Taarer paa Kinderne rinder
 Der han sig fryder, hans Glæde er stor.

Sørg nu ei længer vor elskende Konge
 Troskab endnu iblandt Heltene boer
 Frederiks Roes boer i ver Tunge
 Den syvende Frederiks bedrifter er stor
 Gid han til Held maatte Septeret føre
 Gid hans Bedrifter maatte krones med Held
 Gid at hans Virken til Freden maa føre
 Han som vil Landet og Folket saa vel.

Sørg nu ei lenger i deilige Sletter
 Sørg ikke meere o Fædreland
 Tysken har rigtignok givet dig Pletter
 Men dine Sønner udsløtte dem kan
 Gid at din Lykke herefter maae voxer
 Som kosted mangen af Sønnernes Blod
 Saa at Tysken ei lenger kan rokke
 Ledet du kjøbte med Sønnernes Blod.

Iblandt dem som den 6 Juuli opofredes paa Fædrelandets blodige Alter, men til Fædrelandets Hæder og Frelse, bør endelig merkes den tapre General Rye, hvis Minde aldrig udsløttes af Danmarks Historie.

General Ryes Minde

Dit Minde herligt er
 Din Roes kan ei udslettes
 Du tapre var saa kjer
 Derfor dig Krandsen flettes
 Dit Legem hviler trygt
 Din Aand sig fryder hist
 Et Seiers Paulun bygt
 I Aanders Paradis.

Ret freidig gik du ud
 Af Frederitsias Leire
 At døe her vilde du
 Eller ogsaa seire
 Din Død du og her fandt
 Paa Kampens blodig Plads
 Før Morgensoel oprandt
 Var du fra Kampen kast.

Jemkalt du hastig blev
 Indtil din Herres Glæde
 En Kugle dig bortrev
 Derfor maae Danmark græde
 Du tapre Nordens Søn
 Din Konge var du troe
 Derfor du Troskabs Løn
 I Himlens glade Chor.

Du tapper var og snild
 Du ændset ingen Fare
 Mod Folket stedse mild
 Du Tysken kunde narre
 Thi snart var du i Nord
 Men derpaa strax i Syd
 Du var en Helt paa Jord
 Hver Dansk begræder dig.

Sov da nu sødt i Fred
 Du store tapre Kriger
 For Dannemarks Sag du leed
 Hver Dansk og Tak dig siger
 Din Roes kan aldrig døe
 Dit Navn kan ei udslettes
 Men paa hver Danskes Øe
 Dit Minde Krandsen flettes.

A. N. Gamborg

Om anden Dagen efter Slaget kom vi til Fyen,⁸²⁾ og blev ind-quarteret i en Landsbye som ligger en halv Mils Vei fra Strib, og hedder Staurbye, her laae vi i 11 Dage.

Siden reiste vi igjen til Frederits, vi var 2 Gange paa Forpost, dernest blev Vaabenstilstanden afsluttet, saa kom vi ud til en liden Landsbye som hedder Stallerup,⁸³⁾ hvor vi laae i 6 Dage.

Dernest kom vi til Fyen igjen og vi kom til en anden Landsbye som hedder Kauslunde, hvor vi laae i 14 Dage.

Kauslunde

Her laae nogle af vores Compagni, men jeg laae i Gamborg i min egen Fødebye.

Gamborg

Siden afreiste vi derfra til en anden Landsbye som heder Sønderaabye, hvor vi laae i 3 Uger.

Derfra marseerede vi til Nyborg til vores Garnison, hvor vi blev modtagen med megen Høitidelighed,⁸⁴⁾ om anden Dagen blev heele Corpset indbudet til et Bal paa Exercerhuuset, hvori alle Byens Borgere deeltoge, Exerceerhuuset var fæstlig udpyntet og flere Taler og Sange bleve holdte og sjungne, overalt herskede den glædeligste Stemning.

Efterat vi havde ligget i Nyborg i 12 Uger reiste vi igjen til Alstredie Gang, vi kom efter Faaborg igjennem Vindinge Ørbek, første Nat laae vi i Guldvede,⁸⁵⁾ anden Nat laae vi i Faaborg, den tredie Dags Morgen⁸⁶⁾ Kl. 7 $\frac{1}{2}$ kom vi ombord og kom til Hørup Hav til Middag hvor vi blev i-Landsat, vi marseerede derpaa ud paa Keines,⁸⁷⁾ hvor vi blev indqvarteeret.

Tralleborg paa Øyen

Her⁸⁸⁾ blev vi meget vel modtaget af Græven, vi blev alle bevertet med Smørrebrød Brendeviin, samt varmt Øll, derpaa marseerede vi til Faaborg hvor vi laae om Natten; næste Morgen blev vi indskibet og kom til Als.

Tanker ved 3die Jæger-Corps Afreise fra Nyborg 3die Gang

Livet er kuns Piilegrime,
 Livet er kuns Sorg og Savn,
 Det er intet værd at ligne,
 Imod Aandens Fødestavn,
 Her sig Lykken dreier tidt,
 Her med Banens Torne fægtes,
 Livet er en idel Strid.

Vinden sig saa ofte dreier,
 Livet lignes ved et Skib,
 Alt hvad Lykken her opveier,
 Er som at bygge paa en Iis,
 Men eengang naar Skibet lander,
 I den sorte sikre Havn,
 Skjebnen sig da vist forandrer,
 I de Herliggjortes Favn.

Der er Skibet fri fra Storme,
 Der den trette hviler sig,
 Der ophører alle Sorge,
 Der blier Aanden Englelig,
 Lad da her kun Livet bruse,
 Graven eengang aabner sig,
 Lad da her kun Stormen suse,
 Hisset Aanden fryder sig.

Om end stundom Sorg nedbøier,
 Ofte mig paa Banen her,
 Om end Lidelser maae døies,
 Glad jeg da mod Enden seer,
 Tenker hist bag Livets Aften,
 Straaler Aandens Morgenskjær,
 Frydes der i Aandekraften,
 Glæder sig i Englehær.

Der ei Aanden Sorger mindes,
 Der ei Sorg ei Sygdom er,
 Der ei heller Klager kjendes,
 Der dens Kræfter svækkes meer,
 O did hen sig Aanden svinger,
 Gjennem Gravens mørke Stie,
 Froe den da med Englevinger,
 Udi Aanders Kloder fryder sig.

Jordens mørke Kummerdale,
Den da byder sit Farvel,
Deri Støvet har sin Dvale,
Hist sig Aanden fryder vel,
Lad da her Modgang komme,
Lad kun Stormen reise sig,
Snart din svangre Tid er omme,
Graven ender Prøvens Strid.

Digtet af A. N. Gamborg

Tegninger i Anders Niensens dagbog

Vores Compagni blev indqvarteeret paa en Halvøe som hedder Kekenes her laae tillige 1ste Compagni af hvores Corps; hvores Kompagni Chief⁸⁹) laae i Præstegaarden; her er ingen samlet Bye, men alt ligger adspredt, her er en Kirke paa Øen.

*Tanker paa den 31 December 1849 som er min 24 Aarige Fødselsdag
(skreven paa Kekenes)*

Aarets Løb er snart til Ende,
Dets Tiimeglas udrunden er,
Lykkens Hjul jeg ofte vendte,
Snart kan Banen endes her;
Snart kan Dødens Tiime komme,
Snart kan Øiet lukkes til;
Snarlig Livets Vaar er omme,
Snart jeg Graven aabne vil.

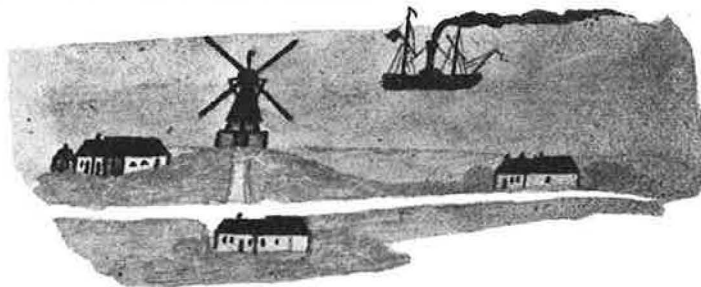
Tiden meget hurtig glider,
Livet som en Skjyge er
Det ligesom sig fra os sniger,
Snart man Tidens Ende seer,
Snart kan Tidens Engel kalde
Som ved Herren hellig svoer,
Naadens Tider snarlig kan falde
Saadan lærer os Guds Ord.

Tvende Aar (har) jeg nu vandret,
Ret som en Landflygtig her,
Skjebnen ofte sig forandret,
Livet som en Vandring er,
Ofte her paa blodig Stevne,
Ofte her i blodig Dyst,
Snart vort Skjebnes skib kan senke
Men lander ved de Dødes Kyst.

Barndommens blide Dage,
Ak de svant saa fage bort
De kommer aldrig meer tilbage,
Glædens Tid er kuns saa kort,
Naar jeg tænker paa min sidste
Fødselsdag som var i Fjor,
Meget jeg i den Tid midsted
Livets Glæder kuns er kort.

Jeg har mist min kjære Moder,⁹⁰⁾
 Som i Aarets Morgen gik
 Ind i Aanders lyse Kloder,
 Ei meer jeg skuet hendes Blik,
 En Broder⁹⁰⁾ ogsaa bort er vandret
 Ind i Aanders Paradis
 Livets Skib kan snarlig kæntré
 Døden er Livets Skibsforlis.⁹¹⁾

Jeg blev indqvarteeret hos en Boelsmand, som heede Christen Mortensen, her laae vi 6 Mand indtil først i Marts Maaned⁹²⁾ da der blev 3 Aars-Mandskab Permiteeret, vi blev da omqvarteeret, og jeg kom til at ligge hos Jakob Peder Møller, hvor jeg nu for Tiden logeerer, den 1 Mai 1850.

Den 26 Mai kom de Permiteerede igjen her tilbage til Corpset, Den 29 Mai var Compagniet i Lysapel⁹³⁾ hvor vi fik fuld Armonition; i Lysapel haver hvores Corps Commandeur⁹⁴⁾ logeret siden vi kom til Kekenæs.

Onsdagen den 5 Juni var vi i Kjetting og blev Presenteeret for General Krog,⁹⁵⁾ siden den 10 Juni flyttede vi fra Keines til Skoubye. Den 15 Juni var vi atter ved Ketting til Bregade Exercits for Obberst Krabbe.⁹⁶⁾

Tegning i Anders Nielsens dagbog

Efterskrift

Anders Nielsens skildring af treårskrigen slutter den 15. juni 1850, hvilket ikke skyldes, at han da hjemsendtes, men simpelthen den kendsgerning, at dagbogen er skrevet ud. Om han siden har givet en skildring af sine sidste oplevelser i felten vides ikke; derimod ved vi med sikkerhed, at han fulgte 3. Jægerkorps, indtil det i slutningen af januar 1851 vendte hjem til garnisonen i Nyborg.

I korte træk skal da berettes om korpsets deltagelse i den sidste del af felttoget:

Da slesvig-holstenerne den 13. juli overskred Ejderen, blev 3. Jægerkorps forlagt til et nyt kantonnement ved Sønderborg, hvor det meste af 2. Division var samlet. Det 7 måneder lange ophold på Als var til ende, og korpset gik atter kampen i møde. Det endelige angreb blev rettet mod de fjendtlige tropper ved Isted den 25. juli, og her udgjorde 3. Jægerkorps en del af divisionens avantgarde. Anders Nielsens kompagni, stadig ført af kaptajn Tersling, deltog i fægtningen ved Bøgelund og i skoven syd for Katbæk, og det lykkedes kampagniet at rense både byen og skoven for fjender. Under kampen i Katbæk-skoven mistede en af kompagniets sekondløjtnanter, P. E. Lorentzen, livet (se pag. 105).

Kampen fortsattes nogle timer i Vedelspang-passet, og på vor venstre fløj – hedder det i beretningen – bed Jægerkorpset godt fra sig. Resten af hæren kæmpede ved Isted; men det var af største vigtighed at holde stillingen ved Vedelspang. Det lykkedes, og slaget ved Isted endte med en strålende sejr for den danske hær. Var det lykkedes den slesvig-holstenske brigade at trænge gennem passet ved Vedelspang og nå frem til Isted, kunne det have fået katastrofale følger; men det hindrede bl. a. 3. Jægerkorps den i. Korpset led dog et stort tab den 25. juli: 1 officer (sekondløjtnant P. E. Lorentzen) og 38 underofficerer, jægere og underjægere mistede livet; 2 officerer (korpsets næstkommanderende, major Münnich og sekondløjtnant Alexander Bruun, f. 1814) og 83 underofficerer, jægere og underjægere såredes.

Den danske hær besatte nu Danevirke-stillingen, og 3. Jægerkorps deltog sammen med brigadens øvrige afdelinger i sikringstjeneste på strækningen mellem Slien og Eckernførde. Det eneste tab i denne periode havde Anders Niensens kompagni, idet en patrulje på 1 jæger og 5 underjægere blev taget til fange under en rekognoscering den 5. august.

I august skiftede 3. Jægerkorps chef: Oberstløjtnant Coch havde søgt om permission for at rejse til København for at blive helbredt, og kaptajn Hveberg⁹⁷⁾ overtog kommandoen.

I de følgende uger forrettede 3. kompagni forposttjeneste på skift med de øvrige afdelinger, og samtidig indøvedes den vanskelige tilbagegang over Kosel til Mysunde.

Slesvig-holstenerne ønskede at få fast fod nord for Slien, og med dette formål besluttede de at rette et angreb mod stillingen ved Mysunde. Dette skete den 12. september:

3. Jægerkorps var netop blevet afløst i forpoststillingen og ankom til Kosel, da det meddeltes, at fjenden nærmede sig. Idet det til stadighed benyttede de mange levende hegn til skjul og dækning, trak det sig tilbage til løbegravene mellem Lang sø og Kosel-åen, og her fortsattes kampen. Flere fjendtlige kompagnier var imidlertid trængt ind i Kosel, og korpset trak sig tilbage til stillingen syd for Mysunde. Hvad der nu skete, er betegnet som „et Skoleeksempel paa ypperligt ledet Tilbagegang under Kamp“: „Kaptajn Hveberg ledede Retraiten saa støt og roligt, som foregik det hele paa en Eksercerplads. Kun overordentlig vel uddannede og stramt disciplinerede Soldater kan udføre en vanskelig Tilbagegang med en saadan Koldblodighed og Orden, og denne Dag afgav maaske Krigens bedste Eksempel paa den fortræffelige Aand, der besjælede det 3' Jægerkorps“ („19. Bataillon 1790–1940“).

I de følgende timer rasede der en voldsom kamp. Slesvig-holstenerne rettede hårde angreb ikke mindst mod danskernes venstre fløj, hvor netop de fynske jægere befandt sig, og korpset led da også ret store tab: 1 officer⁹⁸⁾ mistede livet, og 1 officer⁹⁹⁾ så-

redes – begge sekondløjtnanter ved Anders Nielsens kompagni – 16 underofficerer, jægere og underjægere faldt, mens 30 såredes.

Hen under aften søgte de fjendtlige tropper at storme; men stormen blev afslået, og under svære tab måtte de trække sig tilbage, stærkt forfulgt af 3. Jægerkorps med 3. kompagni i spidsen. For at komme hurtigere frem havde korpsets jægere aflagt tornystrene, og så skarpt forfulgte de slesvig-holstenerne, at en tysk beretning om kampen ved Mysunde med rette konstaterer: „Die Dänen folgten uns mit unbegreiflicher Geschwindigkeit nach“. Det lykkedes da også de fynske jægere at tage adskillige slesvig-holstenere til fange.

Kl. 7 var fynboerne atter tilbage i Kosel, og nu kunne de gå i gang med den bygsuppe, som de netop skulle have haft serveret, da det ved middagstid trak op til kamp! Da hele brigaden senere på aftenen trak sig tilbage over Slien, kunne man mod syd se et mægtigt flammeskær. Det var den danske hyttelejr ved Kokkendorf, som slesvig-holstenerne under flugten havde sat ild til; men stor var sorgen ikke hos de danske tropper, da det var slesvig-holstenernes landsmænd, der havde lagt materialer til!

Der kom kun til at lyde lovord om 3. Jægerkorps' indsats under kampen ved Mysunde den 12. september 1850, hvilket for øvrigt var den sidste større kamp, korpset kom til at deltage i.

Belønningen udeblev da heller ikke. For tapper indsats ved Isted og Mysunde modtog 3 af korpsets officerer – major Münnich, kaptajn Haxthausen og premierløjtnant Krøyer – ridderkorset, 19 jægere dannebrogsmændenes hæderstegn. I en skrivelse af 25. november s. å. bekendtgjorde krigsministeriet yderligere, at det til sin tid agtede „over den nævnte Affære (Fægtningen ved Mysunde) at nævne de Individder, som af Corpset ere fremhævede for udmærket Forhold, men som ei ere tildelte Decorationer“.

I årets sidste måneder indtog 3. Jægerkorps de tidligere forpoststillinger. – Krigen nærmede sig da sin afslutning, og i slutningen af januar 1851 kunne de danske tropper hjemsendes. Den 27. januar

overførtes 3. Jægerkorps på dampskibene „Holger Danske“ og „Geiser“ til Nyborg og ankom samme dag som den første danske afdeling til sin garnison. Ankomsten til byen formede sig som et sandt triumftog, og byens borgere kappedes om at vise deres taknemmelighed mod det fynske jægerkorps, der hele krigen igennem havde kæmpet tappert og gang på gang været omtalt blandt de bedste af den danske hærs afdelinger.

Garnisonsbyens velkomst var hjertelig; men jægerne var trætte efter krigens strabadser og ventede kun på at blive hjemsendt. For Anders Niensens vedkommende skete det allerede den 31. januar. Vi finder da også kun en kort omtale af korpsets hjemkomst i de fynske aviser; Fyens Stifts Adresse Avis anfører således den 28. januar: „Kl. 10 marscherede de ind i Byen, der var illumineret og paa Torvet blev Korpset budt et hjerteligt Velkommen“.

Nogen mere festivitas havde der været, da korpset ankom til Nyborg den 8. september 1849. Der havde i dagene forud, som Fyens Stifts Adresse Avis meddeler den 12. september, „hersket en Travlhed som kun sjælden“. Husene var smykket med inskriptioner og blomsterkranse, og på gaderne var der strøet grønt. Ved en æresport, der var rejst ved indkørslen til byen, blev korpset budt velkommen af amtmanden, kammerherre Sporon, på torvet af fæstningens kommandant, oberst von Meyer. Dagen efter var alle officerer og underofficerer gæster ved en diner om eftermiddagen hos gæstgiver Schalburg. Først på aftenen gik det i procession til eksercerhuset – „først Musikken og 3 Flag, dernæst en Borger eller Embedsmand og en Jægerofficer eller Underofficer Arm i Arm“ – og her fandt den fest sted, som Anders Nielsen bl. a. omtaler i sin dagbog. I Fyens Stifts Adresse Avis får festen følgende omtale:

„Med klingende Spil gik det nu igjennem Byens blomsterstrøede Gader op i Exerceerhuset; her blev Man virkelig overrasket ved at finde et lille Tivoli: Beegkrandse, kouleurte Lamper, Transparenter, Illuminationer, kort Alt var arrangeret overordentligt sindrigt og smukt. I Exerceerhuset var opreist en Talerstol og rundt omkring i Huset var anbragt passende Emblemer i Anledning af Festen; udenfor paa Exerceerpladsen var opreist Beværtningstelte, lange Borde

stode opstillede med Forfriskninger, og Punschen, som i hele Oxehoveder blev aftappet, bidrog ikke lidet til at forøge den glade Stemning. „Den tappre Landsoldat“ og „Holmens faste Stok“ samt „Hurraer“ gjenlød overalt. Fra Talerstolen udbragte Hr. Justitsraad Bierfreund et Leve for Landets elskede Konge Frederik den Syvende, hvorpaa han i hjertelige Ord bød 3die Jægerkorps velkommen iblandt os. Derefter tolkede Hr. Magister Langberg med begejstrende Ord Soldatens Hæder ved de to Aars ærefulde Kampe, i Nutid og Eftertid. Et tordnende Hurra blev nu udbragt for den tappre Landsoldat og et ditto for vore brave Søfolk og Sange af Hr. Overlæge Lehmann blev afsungne. Nu begyndte Man at danse, Alle imellem hinanden, Soldater med Fruer og Frøkener, og Officerer med Piger, overalt var Glæde. Her sang Man, hist drak Man Skaaler, Alt var lutter Munterhed. . . . Festen varede til Kl. 3; Stemningen var overalt herlig; Alle vare glade, lykkelige og tilfredse. Det var en ægte nordisk Folkefest, een af disse Man kun sjældnen oplever, men som Man aldrig glemmer“.

Byen kunne med rette være stolt af sit jægerkorps, og vi finder ikke alene ved denne lejlighed, men også ved talrige andre vidnesbyrd om det gode forhold, der var mellem byen og det jægerkorps, der fra 1842 til 1913 havde sin garnison i byen.

Mange oplysninger om Anders Niensens liv efter permissionen den 31. januar 1851 er det ikke lykkedes at opspore:

Ud fra det kendskab, man har til ham fra dagbogen, ville man i dag gøre sig forestilling om, at han enten fik en boglig uddannelse eller dyrkede sit kunstneriske talent; men noget sådant har sikkert slet ikke været på tale. Det tillod hans sociale milieu simpelthen ikke.

Året efter hjemkomsten fra militæret giftede han sig med den 4 år ældre Marie Kathrine Hansdatter, f. 8. august 1821 i Rørup, datter af indsidder Hans Hansen, Skallemosehus i Rørup sogn. Brylluppet fandt sted i Rørup kirke den 13. november 1852, hvorefter parret bosatte sig i Skydebjerg Torp (Tårup). I folketællingslisterne anføres Anders Nielsen som husmand og daglejer; han har formodentlig arbejdet på godset Hvedholm. Ægteskabet synes at have været barnløst: På folketællingslisterne er der på intet tidspunkt opført hjemmeværende børn, og kirkebogen oplyser intet om dåb eller konfirmation i familien. Derimod oplyser kirkebogen, at Marie Kathrine døde den 9. maj 1879, kun 58 år gammel.

2 år forinden havde Anders Nielsen fået tildelt krigsmedaljen til erindring om sin deltagelse i treårskrigen. Enhver, der havde deltaget i denne krig eller i krigen 1864, kunne ansøge krigsministeriet om at få tildelt denne erindringsmedalje, der var indstiftet ifølge kongelig resolution af 10. juni 1875. Ansøgningen fra Anders Nielsen beror i Hærens Arkiv, og det er de her givne oplysninger, der er skyld i, at vi i dag har kendskab til hans videre skæbne, idet de militære papirer intet oplyser om, hvor Anders Nielsen tog ophold efter at være blevet permitteret i 1851. I ansøgningen oplyser han til gengæld, at han er husmand, og at han bor „paa Skydebjerg Taarup Mark, ved Aarup Station i Odense Amt Baag Herred“.

Da Anders Nielsen havde været enkemand et halvt år, giftede han sig igen. Det skete den 8. november 1879 i Skydebjerg kirke, hvor han indgik ægteskab med den 32-årige Karen Sørensen, f. den 15. august 1847 som datter af bødker Søren Asmussen og Karen Kirsten Larsdatter, Egemosedam, Søllested sogn. Også dette ægteskab synes at have været barnløst. Ægteparret er sidste gang opført på folketællingslisten for Skydebjerg sogn i 1890. I 1901 bor de ikke længere i sognet. Hvor de er flyttet hen, og hvor de har endt deres dage, er det ikke lykkedes at få oplyst. Kirkebogen fra Skydebjerg oplyser intet derom.

Vil man danne sig et indtryk af Anders Nielsens person, må man derfor holde sig til det indtryk, som dagbogen giver:

Da den først er udarbejdet i krigens sidste år, er det ikke den brede detaljerede skildring, der præger den. Det samme gælder illustrationerne, der for en stor dels vedkommende må være tegnet efter hukommelsen. Det bevirker da også, at de fleste af hans landsbyer ligner hinanden: en række større eller mindre huse grupperet omkring kirken, uden egentligt perspektiv. Undtagelser er dog tegninger af Kauslunde og Gamborg, hvor han er indkvarteret i august 1849. I de 2 landsbyer, hvor han havde gået i skole og tjent en årrække, har han kendt størrelsesforholdene, og her er der tilløb til

at give de enkelte gårde et individuelt præg. Gården i forgrunden på Kauslunde-illustrationen forsyner han i modsætning til de øvrige med rødt tag. Der er gjort mere ud af denne end de øvrige af bogens gårde og huse. Vi tør formode, at det er gårdejer Jørgen Rasmussens gård, hvor Anders Nielsen tjente, før han blev indkaldt som soldat.

Nok er det primitive illustrationer; men den, der har udført dem, røber, at han har talent. Som ved digtene er det det tekniske, der røber det. Undersøger man de små tegninger, viser det sig nemlig, at de er udført med tempera-farver, hvilket giver dem præg af små akvareller. Det drejer sig om en ganske særlig maleteknik, og den må Anders Nielsen på en eller anden måde have haft kendskab til. Han har kun haft få farver til sin rådighed (rød, grøn, gul og blå); men spørgsmålet er, hvorledes han er kommet i besiddelse af disse farver, mens han er indkvarteret på Kegnæs. Det er sandsynligt, at de stammer fra en professionel maler, som Anders Nielsen har været i forbindelse med. Hvem kan der være tale om? Har måske en af korpsets soldater været professionel maler?

Blandt korpsets officerer finder vi netop en kunstner, nemlig sekondløjtnant *Peter Eduard Lorentzen* (f. 1819 i København). Han havde talent for malerkunsten, havde nogle år været elev på Kunstakademiet, men havde afbrudt sin uddannelse og var i 1843 rejst til udlandet, hvor han i de følgende år havde ført en kunstners bevægede liv. „Jeg holder det for min Pligt at tilbyde Fædrelandet min Arm“, skrev han i 1848, da han hørte om krigens udbrud, og straks rejste han hjem og meldte sig som frivillig. Efter at have gennemgået kommandoskolen indtrådte han som sekondløjtnant i 3. Jægerkorps. Bl. a. fremhæves han for sin indsats under kampen ved Fredericia den 6. juli 1849, hvor han var blandt dem, der tog den fjendtlige belejringspark ved Hejse kro. I kampen ved Isted såredes han dødeligt. I „19. Bataillon 1790–1940“ sættes der den afholdte officer et smukt minde: „Lorentzen blev stærkt savnet i Korpset, hvor det var vanskeligt at erstatte den dygtige Officer,

hvis Munterhed og smukke Sangstemme ofte havde bidraget til at lette Krigens Anstrengelser for Kammerater og Undergivne“.

Det er nærliggende at tænke sig, at Anders Nielsen har set sin løjtnant beskæftiget med pensel under det lange ophold på Kegnæs. Muligvis har løjtnanten set Anders Nielsen tegne, mens han har udarbejdet kladden til sin dagbog, og han har lånt ham sine farver og givet ham den fornødne instruktion. Uden hjælp eller et vist kendskab til gamle kobberstik kan han f. eks. næppe have lavet tegningerne af Fredericia.

Løjtnanten havde, som det fremgik af citatet, en smuk sangstemme, og Anders Nielsen kunne skrive vers. Måske har der også på dette punkt været et samarbejde mellem dem - på kammeratlig vis.

Sekondløjtnant Lorentzen faldt under kampen ved Isted. Har Anders Nielsen i denne unge officer haft en „kammerat“ med samme interesser som han selv? Er der med dagbogens tegninger sat sekondløjtnant Lorentzen et minde af en god kammerat?

Dagbogens indhold røber, at Anders Nielsen har fået en god skolegang: Han har en særdeles smuk skrift, og alt er prentet med den største omhu. At der har ligget en kladde til grund, kan der ikke være tvivl om.

Hans tanker kommer klart til udtryk, og han har evnen til at formulere. Det kommer ikke mindst til udtryk i digtene, der nok røber den naivitet, man naturligt vil finde hos den, der kun har sylet med pennen i ledige stunder; men tager man „forfatterens“ kår og uddannelse i betragtning, ligger hans digte langt over det, man kan forvente. At han har læst digte og interesseret sig for den tekniske side af sagen, er der ingen tvivl om. Eksempelvis lader han første ord i hver linie begynde med stort bogstav. Nok kan det knibe med bogstavering - især af fremmedordene - og kommatering; men der er en vis sans for rytmik og poetiske udtryk (*Øgleslægten/ de sagliggjordes Land/ du tappre Nordens Søn (General Rye)/ Nu dit Skjæbnes Skib har landet i den gode sikre Havn/ saa at*

*Tysken ei længer kan rokke Ledet du købte med Sønnernes Blod/
Et Seiers Paulun bygt i Aanders Paradis/ Jemkaldt du blev indtil
din Herres Glæde/ Vort Skjebnes Skib ... lander ved de Dødes
Kyst/ Livets Skib kan snarlig kæntre/ Tenker hist bag Livets Af-
ten straaler Aanders Morgenskjær/ Livet som en Skjyge er Graven
ender Prøvens Strid o. s. v.).*

Digtene røber hos forfatteren et nationalt og gudfrygtigt sindelag. Krigen har lært ham døden at kende. Især digter han om de bånd, som krigen så brutalt river over, og om den trøst, der er at finde hos Gud:

*Sørger ikke i forladte,
Haabet smiler sødt endnu,
Haabet det er værd at skatte
Snart i samles skal hos Gud,
Der er ingen Sorg og Klage
Der fra alle Trengsler frie,
Der fremskinner blide Dage
I det lyse Paradis.*

Salmebog og Bibel har sikkert fulgt ham under felttogene – måske også bibelhistorien, hvorfra han har aftegnet et kort over Palæstina. Digtene røber kendskab til det billedsprog, vi finder i salmerne; i Bibelen har han fundet trøst i sorgens øjeblikke: når kammeraterne fra kompagniet er segnet for fjendens kugler, da han får budskabet om moderens død den 25. januar 1849, mens han deltager i kystbevogtningen på Als, og da han mindre end et halvt år senere erfarer, at broderen Jørgen, der lå ved 5. Linie-Bataillon, er død på lazarettet på Billeshave.

Ellers finder vi hos ham den kampånd, der synes at have præget treårskrigenes soldater: Bestandig at være opfyldt af den største tillid til Guds vilje og rede til om fornødent at ofre sit liv for færelandet.

Om digtene fristes man til at bruge Erasmus' ord om broderens

digt: „Skønt det formaliter er slet, saa er det materialiter ypperligt“. Anders Niensens digte er velmente og giver et udmærket indtryk af den fædrelandskærlighed og den tillid til Gud, der har besjælet den danske soldat under treårskrigen. Man undres nok over, at de tanker, den 24-årige jæger gør sig, ikke er nedskrevet af en langt ældre; men krigen har modnet ham og lært ham, hvor usikkert det jordiske liv kan være.

Et bidrag til 19. Bataillons krigshistorie – omend i beskedent omfang – er dagbogen også; blot mister den på dette punkt ved, at det hele først er nedskrevet ved krigens slutning. Det er som nævnt ikke den brede detaljerede skildring, der præger den; det, han skildrer, er først og fremmest det, der har prentet sig og stået stærkest i hans bevidsthed. Intet har dog fået tilfældighedernes præg, og alt i alt må dagbogen siges at give et godt indtryk af soldatens tilværelse under treårskrigen.

Mange fynboer har i disse år delt skæbne med Anders Nielsen. Hvad de oplevede som soldater ved 3. Jægerkorps kan ikke læses på tryk, eftersom korpsets historie ikke er udgivet. Derved kommer Anders Niensens beretning til at kaste lys over de oplevelser, som de har fælles med ham under treårskrigen.

Interessant ville det have været i denne forbindelse at have fået et indblik i Anders Niensens senere liv. Interessant ville det have været at have set hans hjem i Skydebjerg Tårup. Som daglejer har han nok levet en beskeden tilværelse og næppe gjort sig gældende i datidens samfund. Men hvordan er det gået med de kunstneriske anlæg? Har han på dette punkt hævet sig over gennemsnittet? Har han stadig i ledige stunder tegnet og skrevet vers? Har han syslet med husflid? Har han stadig holdt af at læse digte?

Det, som vi tør slutte os til ud fra dagbogen og hans senere position i samfundet, er, at han har været af en meget beskeden og tilbageholdende natur; men han har haft noget i sig, og tilsyneladende er det kun udmøntet på tryk – i poesi og tegning.

På den ene side kan man spørge: Hvorfor skulle en sådan evne

dø? Ville det ikke være mærkeligt, hvis han siden ikke har syslet med pen eller pensel? På den anden side kan det ikke udelukkes, at det kunstneriske, der kommer til udtryk i dagbogen, er et fænomen, der sponant er opstået hos ham, fordi krigen har været en så dramatisk oplevelse hos ham.

Vi har lov til at gisne. Havde han levet i dag, havde hans liv nok formet sig anderledes.

NOTER

1. Hans Cornelius Georg Tersling (f. 1812).
2. Tvillingerne Hans og Jesper Nielsen, f. 4. maj 1816 (Jesper døde 7. maj 1820), Jørgen Nielsen, f. 2. sept. 1818, Lars Nielsen, f. 15. nov. 1820, Jesper Nielsen, f. 8. febr. 1823.
3. Anne Marie Nielsdatter, f. 9. aug. 1828 og Jens Nielsen, f. 8. jan. 1830.
4. 3. Jægerkorps (19. Bataillon), oprettet 1790 med garnison i Kastellet i København. 1842–1913 havde det garnison i Nyborg, fra 1913 i Vordingborg. Dets historie er ikke trykt, men findes i et maskinskrevet manuskript på Hærens Arkiv, i det følgende gengivet „19. Bataillon 1790–1940“.
5. Af beregning over lønning til rekrutter, forplejet af kommandantskabet i Nyborg fæstning 1848, fremgår det, at rekrut nr. 30 ved eksercerskolens 4. kompagni, Anders Nielsen har fået udbetalt lønning i tiden 16. april–4. juni 1848.
6. En anden fynsk jæger, Morten Nielsen (f. 1825 i Skovstrup, Tommerup sogn, d. 1910 på Vesterdal) mødte på rekrutskolen i Nyborg den 24. maj 1848. Han har i en række breve til hjemmet givet en udførlig skildring af forholdene ved rekrutskolen, som Anders Nielsen afsluttede få dage efter, at Morten Nielsen påbegyndte sin rekrutuddannelse. Brevene er trykt i Fynske Årbøger, bd. II, 2 pag. 219 ff (1948). Morten Niensens beretning om sin deltagelse i treårskrigen er trykt i Sønderjyske Årbøger, 1967.
7. 2. Jægerkorps (18. Bataillon), oprettet 1785 som Det sjællandske Jægerkorps med garnison i Helsingør. Dets historie er behandlet af E. Neergaard: „18. Bataillons Historie 1785–1885“, trykt 1885 og af J. T. Waagepetersen og J. W. G. Norrie: „Fortællinger af 18. Bataillons Historie“, trykt 1935.
8. Wilhelm Jacob Branner (1800–1889), udnævntes til major kort tid efter at han havde fået kommandoen over korpset. Han førte korpset indtil 1860, fraset en kort periode efter slaget ved Fredericia, hvor han såredes. 1863 udnævntes han til generalinspektør over infanteriet.
9. Krarup mellem Egeskov og Brahetrolleborg.
10. Ulkebøl.
11. Kaptajn W. J. Branner, se note 8.
12. Om 2. Jægerkorps' deltagelse i felttoget indtil da se pag. 58 f.
13. 2. Jægerkorps rykkede først over på Sundeved kl. 8 om aftenen.
14. Skoven, der er beliggende nordøst for Egersund.

15. 2. Jægerkorps var den 6. juni på forpost på strækningen mellem Vemmingbund og Dybbøl kirke.
16. 2. Jægerkorps bevogtede brohovederne og forrettede vagttjeneste i Sønderborg efter tur med brigadens øvrige afdelinger indtil slutningen af august, i juni hver 4. dag, i juli hver 3. dag, i august hver 2. dag.
17. Elstrup skov ved Egen, ca. 15 km nord for Sønderborg.
18. Himmark.
19. 2. Jægerkorps afgik den 15. september fra Mømmark til Fåborg.
20. Korpset lå i kantonnement her indtil 29. oktober, hvor det afmarcherede til garnisonen i Helsingør, hvortil det ankom den 6. november. Den 9. november og den 6. december hjemsendtes størstedelen af korpsets mandskab. Den 28. december afgik det igen til krigsskuepladsen, og i resten af krigen tog det del i følgende kampe: slaget ved Fredericia den 6. juli 1849, hvor det havde det største tab af samtlige afdelinger (8 af 21 officerer, 6 af 36 underofficerer, 255 af 1031 jægere og underjægere), kampen ved Helligbæk den 24. juli 1850, hvor det var i 1. linie og led ret store tab, hvorimod det ved slaget ved Isted den følgende dag spillede en mere beskednen rolle. Endelig mistede korpset under en rekognoscering den 8. august s. å. 3 officerer, 3 underofficerer og 27 jægere og underjægere. Det samlede tab ved 2. Jægerkorps under træårskrigen var 175 døde og 268 sårede.
21. Den 1. november afgik fra 2. Jægerkorps 1 jæger, 126 underjægere og 8 ambulancesoldater til henholdsvis 1. og 3. Jægerkorps. Anders Nielsen overførtes til 3. Jægerkorps' 3. kompagni, der førtes af Kaptajn Tersling (note nr. 1), der havde kommandoen over dette kompagni under resten af krigen og således var Anders Niensens kompagnichef fra 1. november 1848 til januar 1851. Under den første del af felttoget havde kompagniet været under kommando af kaptajn Hegermann-Lindencrone (Johan Frederik Hegermann-Lindencrone, 1802–48); men han faldt ved slaget ved Bov. Indtil kaptajn Tersling overtog kommandoen, havde kompagniet været ført af kaptajn Bruns (Ludvig Nicolai Bruns, 1807–90).
 3. Jægerkorps, hvis mandskab udskreves fra Fyn, var allerede afgået fra garnisonen i Nyborg den 27. marts. Under kommando af oberstløjtnant Magius (Christian Wilhelm Magius, 1788–1848) havde korpset deltaget i kampen ved Bov den 9. april og ved Bustrup den 23. april, under kommando af oberstløjtnant Kaufmann (Johan Frederik Leopold Kaufmann, 1793–1870) i kampen ved Vester Sottrup den 28. maj og ved Dybbøl den 5. juni. Korpsets samlede tab under disse kampe var 3 officerer (kompagnichef, kaptajn J. F. Hegermann-Lindencrone, der faldt som den første danske officer i træårskrigen, sekondløjtnant N. J. Lund (f. 1820) og korpsets kommandør, oberstløjtnant C. W. Magius), og 28 underofficerer og jægere var døde, 2 officerer og 31 underofficerer og jægere var såret, mens 60 var taget til fange. Mens der førtes forhandlinger om våbenhvile, var korpset indkvarteret først i Eltang og i egnen omkring Vejle, siden nord for Horsens. Den 29. oktober tiltrådte det hjemmarchen til Nyborg, hvortil det ankom den 3. november under kommando af major, senere oberstløjtnant Coch (Frederik Carl Coch, 1796–1877), der var korpsets 3. kommandør under det første

- felttog: Oberstløjtnant Magius var faldet i slaget ved Bustrup, og oberstløjtnant Kaufmann havde i juli måned, efter at have ført korpset i kun 2 måneder, måttet søge sin afsked på grund af sygdom. Oberstløjtnant Coch var korpsets chef indtil august 1850.
22. Neder Holluf, ca. 8 km syd for Odense.
 23. Hardeshøj, beliggende på den vestlige kyst af Nordals.
 24. Havnbjerg.
 25. „19. Bataillon 1790–1940“ (Hærarkivet) oplyser pag. 41, at man i denne tid „med Iver drev Øvelser i Fægtning, Felttjeneste, Eksercits og Skarpskydning“.
 26. Våbenstilstanden ophørte den 3. april 1849.
 27. Gråsten.
 28. Generalmajor F. A. Schleppegrell (1792–1850), der indtil krigens udbrud havde ført 2. Jægerkorps, var kommandant for 3. Brigade, hvortil bl. a. 2. og 3. Jægerkorps og 10. lette Bataillon hørte.
 29. Sottrup.
 30. Ragebøl.
 31. Jessenius Theodor Petersen (1814–1909), der var blevet udnævnt til diakon af den provisoriske slesvig-holstenske regering i 1848 og af den grund havde et dårligt forhold til befolkningen i Sottrup. Efter danskernes endelige sejr fik han sin afsked. Han blev siden præst i Frederiks og Karup.
 32. Mens korpset udgjorde besætningen i brohovederne, lå det i kantonnement i Vollerup og Sundsmark øst for Sønderborg.
 33. Angrebet blev leveret af den bayerske brigade Schmaltz, som i spidsen for forbundstroppernes 1. division rykkede frem fra Nybøl. Efter fægtningens ophør ud på eftermiddagen besatte de fjendtlige tropper Dybbøl Bjerg. 3. Jægerkorps tab den 13. april var 2 døde, 11 sårede og 2 taget til fange.
 34. Espangol: gevær til udskydning af flere kugler.
 35. Gården lå ikke en halv fjerdingvej, men 900 m nord for Dybbøl Mølle. Nærmere om gårdens skæbne under fægtningen den 13. april 1849 i „Den Dansk-tydske Krig 1848–50“, 2. del, pag. 456.
 36. 3. Brigade overførtes til Fyn i dagene 16.–18. april.
 37. Håstrup, ca. 10 km nordvest for Fåborg.
 38. Harritslev.
 39. Natten til den 23. april lå 3. Jægerkorps i *Børup*.
 40. Den 20. april havde slesvig-holstenske tropper besat Kolding og udstillet forposter nord for byen; overkommandoen anså det for muligt at tilføje de fjendtlige tropper et nederlag, og 4. Brigade overførtes nu også fra Fyn til egnen omkring Kolding.
 41. 3. Brigade brød op fra sin stilling ved Krybily om morgenen kl. 3; kl. 6 nåedes Nr. Bjært, og efter en times pause fortsattes fremrykningen mod Kolding.
 42. Taulov.
 43. Gudsø.
 44. Tyskerne havde bygget en skanse på begge sider af landevejen ved Skinderlykkebakken nord for Kolding.
 45. „Husarerne attackerede med stor Bravour ad den smalle Landevej; men et

- saadant Foretagende var naturligvis paa Forhaand dødsdømt. Først da vore Husarer var naaet op paa Højde med Skansen, aabnede dens Besætning Ilden, og næsten samtlige Rytter og Heste straktes til Jorden. Nogle faa Husarer havde saa megen Fart paa, at de forcerede Skansen og naaede helt ind til Kolding, hvor de blev skudt eller taget til Fange, men Løjtnant Castenschjold selv kom frelst tilbage til vore Jægere, idet Fjenden ridderligt undlod at skyde paa ham, da han var styrtet med sin Hest“ („19. Bataillon 1790–1940“, pag. 44, Hærarkivet).
46. Efter at 3. Jægerkorps en halv time havde beskudt de fjendtlige skanser, blev de rømmet; men under den fortsatte fremrykning led korpset store tab: „De brave Fynboer fortsatte dog ufortrødent fremad, og de fik da ogsaa den Anerkendelse, at General Schleppegrell, som red forbi i Skridt under en Regn af Granater, bevæget raabte til dem: „I er flinke Folk, mine brave Jægere!“ – en Udtalelse, som i den forgudede Schleppegrells Mund betød en Del“ (samme manus., pag. 44).
 47. Anders Nielsens kompagni placeredes ved husene nord for åen, hvorfra det rettede en kraftig ild mod fjenden, der retirerede over Sønderbro. Efter at byen ved middagstid var erobret, fik kompagniet „ikke uden Grund det Hædershverv“ („19. Bataillon 1790–1940“) at dække tilbagegangen for general Ryes korps, der havde haft til opgave at gå vest om Kolding og derfra rette et angreb mod fjenden, men som nu var stærkt trængt af den slesvig-holstenske brigade Sachau.
 48. Det var lykkedes 1., 2. og 3. kompagni at slippe nord ud af Kolding, derimod ikke 4. kompagni, der fandt Koldings nordlige udkant spærret af fjender: „Det var en betænkelig Situation, men Kaptajn Münnich (Rudolph Leopold Münnich, 1802–81) vidste Raad. Han havde sendt sin ene Division igennem Slottet og satte nu selv i Spidsen af den anden, med hvilken han under rungende Hurraraab Øst om Slottet stormede løs paa den omtalte Barriere. Slesvig-Holstenerne blev forskrækkede over dette uventede Angreb, de veg til side – og vore to Kompagnier (4. kompagni samt en pionerdeling) var frelst“ („19. Bataillon 1790–1940“, pag. 45, Hærens Arkiv).
 49. Tabet svarer til det, der i „19. Bataillon 1790–1940“ angives for hele 3. Jægerkorps: 7 jægere døde, 3 officerer og 17 jægere sårede.
 50. Landsbyer beliggende 6–8 km nordvest for Kolding.
 51. Gudsø.
 52. Espagoler, se note 34.
 53. Anders Nielsens kompagni deltog i forposttjeneste som regel 6 dage ad gangen.
 54. Stovstrup vest for Fredericia.
 55. Belejrings af Fredericia varede fra den 8. maj til 6. juli.
 56. Især i dagene 16.–19. maj fandt et hæftigt bombardement sted.
 57. Blokhuset, der lå syd for den oversvømmelse, der var etableret sydvest for byen ved vejen til Snoghøj, ansås af fæstningens kommandant, oberst N. Lunding (1795–1873) for værende af stor betydning for byens forsvar; soldaterne hadede imidlertid vagttjenesten i Blokhuset og kaldte stedet „Musefælden“, „Slagtehuset“ eller „Lundingslyst“.

58. Under et af opholdene på Fyn tilgik den 14. maj korpset 66 rekrutter fra eksercerskolen i Nyborg. Korpsets mandskab bestod da af 19 officerer, 44 underofficerer, 14 spillemænd, 88 jægere og 841 underjægere.
59. Trelde.
60. Anders Nielsen har det pågældende sted i dagbogen sprunget 1 side over. Da han har beskrevet den følgende side, vender han tilbage og udfylder den side, der er sprunget over.
61. Den 22. maj, hvor 37 mand fra 1. kompagni udgjorde besætningen i Blokhuset.
62. Carl Christian Adolph Hansen, f. i Korsør 1823 som søn af stadslæge C. F. Hansen. Da krigen brød ud, var han ansat som bogholder i firmaet Schalburg i Nyborg. Grebet af den nationale stemning meldte han sig som frivillig, og efter at have deltaget i det første felttog sendtes han på kommandoskole i København, hvorefter han udnævntes til sekondløjtnant.
63. Kl. 3 om natten blev blokhuset udsat for et voldsomt angreb fra fjendtlige tropper, der lå i en afstand af 800 alen. Løjtnant Hansen, der havde ordre til at holde huset til det yderste, blev under angrebet ramt af en kugle i låret, „saa at det kun hang ved Kroppen ved et Stykke Kød af en Haands Tykkelse“. Han blev båret tilbage til fæstningen, hvorfra han førtes til lazarettet på Billeshave på Fyn, hvor han døde den 31. maj. Yderligere såredes ved angrebet på blokhuset 1 jæger, og 10 blev taget til fange.
64. Anders Niensens kompagni ankom til Brenderup ca. 25. maj.
65. Den her omtalte episode fandt ifølge „19. Bataillon 1790–1940“ ikke sted natten mellem den 4. og 5. juni, men natten til den 11. juni, hvor korpsets tab var 2 døde, bl. a. sekondløjtnant Müller (Carl Frederik Ferdinand Müller, f. 1829), der såredes i slaget ved Kolding, men netop var vendt tilbage til korpset efter en tids rekreation.
66. Frederik Sophus Wildenrat, premierløjtnant, senere oberst (1823–84).
67. Udrekjer og Sjaseer (fr.): ryk ud og angrib.
68. Fønsskov.
69. Jørgen Nielsen, Anders Niensens næstældste broder (f. 2. september 1818), der lå ved 5. Linie-Bataillon (4. kompagni, menig nr. 54). Han døde på Billeshave lazaret den 17. juni 1849 (som dødsårsag angives brystbetændelse), og han begravedes på Vejlbj kirkegård den 19. juni.
70. En af Anders Niensens ældre brødre var død 4 år gammel.
71. Moderen var afgået ved døden den 25. januar 1849.
72. Den nordvestligste gård i Fønsskov, hvis jord dengang udgjorde en væsentlig del af Fønsskov Odde.
73. Chefen for 3. Brigade var generalmajor F. A. Schleppegrell.
74. Denne tale har åbenbart gjort større indtryk på Anders Nielsen end den, hans egen korpchef, major Coch holdt ved samme lejlighed, og som ikke findes gengivet i dagbogen, men derimod i „19. Bataillon 1790–1940“, pag. 50: „Jægere! om en Time føres I i Kampen, hvis Udfald vil være af stor Vigtighed for Fædrelandet saavel som for dets Fjender. Dersom I vilde opføre Eder som brave, maa Udfaldet blive heldigt. Derfor rask ind paa Livet af Fjenden, kast ham ud af Forskandsningerne, og først derudaf, have vi ingen Møie med at

- slaa ham aldeles, thi vi ere ham denne Gang overlegen i Mandsstyrke. Det er lutter Schleswigholstenerne, som vi skal have med at bestille, vis Eder brave, naar det gjælder, idag maa ikke tænkes paa at retirere.“
75. Den 6. juli, hvor et udfald skulle udføres som et gennembrud på den åbne strækning mellem de to fjendtlige forskansningsgrupper ved Egum-vejen og ved kysten syd for Trelde Skov.
76. Da 3. Jægerkorps, der udgjorde brigadens venstre fløj, trængte frem mellem Egum-vejen og oversvømmelsen, åbnede fjenden en voldsom ild mod venstre flanke. Korpset led ret store tab, bl. a. 4 officerer, deriblandt Anders Niensens kompagnichef, kaptajn Tersling, der såredes; men – hedder det i feltberetningen – „Tabene forårsagede ingen Vaklen i det 3' Jægerkorps, der stolt af sin i dette som i det forrige Felttog vundne Berømmelse ikke veg et Skridt“ („19. Bataillon 1790–1940“).
77. Stovstrup, vest for Fredericia. Da 3. Jægerkorps kl. 5.30 trængte frem mod Stovstrup, trak slesvig-holstenerne sig tilbage mod Bredstrup med 3. Jægerkorps lige i hælene. Efter at Stovstrup var rensset for fjender, var kun 1. og 4. kompagni med i fægtningen ved Hejse kro.
78. (Granat) kardæsker.
79. „Da der ikke fandtes Trækraft i Nærheden, spændte vore Jægere sig for de tunge Vogne med Krudt og Kugler og trak jublende deres kostbare Erobring – omtrent 100 Vogne, et Par Kanoner og Tusinder af Granater og Kanonkugler – ind i Fæstningen“ („19. Bataillon 1790–1940“).
80. 3. Jægerkorps led et stort tab under kampen ved Fredericia den 6. juli: 1 officer og 18 underofficerer og jægere døde, 4 officerer og 81 underofficerer og jægere såredes; men det understreges, at korpset atter havde ydet en glimrende indsats: „Fjendens Belejringsspark (ved Hejse kro), en erobret Granatkanon og et stort Antal Fanger var det synlige Bevis paa 3' Jægerkorps Andel i den straalende Sejr“ („19. Bataillon 1790–1940“, pag. 53).
- De 4 saarede officerer ved 3. Jægerkorps var foruden Anders Niensens kompagnichef (kaptajn Tersling) premierløjtnant P. G. Klein (1824–59) og 2 svenske frivillige, sekondløjtnant C. F. Abrahamsen (f. 1824) og sekondløjtnant F. Ømann (f. 1825). Den af korpsets officerer, der faldt, var sekondløjtnant Georg Johan Flor (f. 1815 i København), der efter at have deltaget som frivillig ved 1. Jægerkorps i felttoget i 1848 havde gennemgået kommandoskolen i København og var tilgaaet 3. Jægerkorps som sekondløjtnant i marts 1849.
81. Det samlede danske tab den 6. juli 1849 var 496 faldne, 1277 sårede, 94 taget til fange. Den omtalte grav blev gravet på Trinitatis kirkegård natten mellem den 7. og 8. juli. Efter at de menige var anbragt i graven, holdtes der en sørgedstjeneste i Michaëlis kirke. General Ryes kiste stod midt for alteret. I „Fortællinger af 18. Bataillons Historie“ berettes, at „de faldne Officerers Lig laa paa begge Sider af den store Midtergang op mod Alteret med Overkroppen støttet op mod Stolestaderne. Kisterne blev – efter Feltpræst Boisens gribende Tale – baaret op til Alteret i Hold paa tre og Ligene lagt i dem.“
82. Indtil 8. september lå 3. Jægerkorps i skiftende kantonnement i egnen omkring Middelfart og Fredericia.
- Den 14. august havde korpset for øvrigt fået ny kommandør, idet oberst

- Ræder (Johan Philip Thomas Ræder, 1795–1869) havde afløst major Coch, der fortsatte som næstkommanderende. Oberst Ræder var korpsets chef indtil januar 1850.
83. Stallerup, beliggende mellem Egum og Bredstrup nordvest for Fredericia.
 84. 3. Jægerkorps ankom til Nyborg den 8. september, hvorefter det meste af mandskabet hjemsendtes. De omtalte festligheder er refereret pag. 102.
 85. Gultved, beliggende ca. 20 km fra Nyborg ad landevejen mod Fåborg.
 86. 3. Jægerkorps overførtes til Als den 12. november og udgjorde sammen med 4. Linie-Bataillon, 10. lette Bataillon og 3. Reservebataillon 1. Brigade under oberst Krabbe. Brigaden indgik i 2. Division under general Schleppegrell.
 87. Halvøen Kegnæs (der i dagbogen betegnes Keinæs, Kekenæs og Keikenæs).
 88. Brahetrolleborg, der ejedes af grev Reventlow.
 89. Kaptajn H. C. G. Tersling.
 90. Se noterne 69 og 71.
 91. Herefter følger et kort over Palæstina samt en „Dansk Krigssang 1848“ („Krigens rædselsfulde Dage/mørknede vort Fødeland“), der næppe er forfattet af Anders Nielsen.
 92. Mens 3. Jægerkorps lå på Kegnæs, blev dets chef, oberst Ræder, udnævnt til brigadekommandør, og major Coch overtog atter kommandoen over 3. Jægerkorps; samtidig udnævntes han til oberstløjtnant. Major R. L. Münnich (1802–81) blev korpsets næstkommanderende, og 4. kompagni, som han hidtil havde kommanderet, overtoges af kaptajn F. J. v. Haxthausen (1817–67).
I april fik korpset tildelt 100 rekrutter fra eksercerskolen i Nyborg, så at det atter havde den reglementerede styrke: 1040 underofficerer, jægere og underjægere.
 93. Lysabild, landsby på den sydøstligste del af Als.
 94. Se note 92.
 95. General Krogh (Gerhard v. Krogh, 1785–1860) havde den 24. maj atter fået kommandoen over hæren. Han havde haft kommandoen under felttoget i 1848, men efter slaget ved Eckernførde den 17. april 1849 afsatte krigsministeren ham. Som sejrherre ved Isted fik den populære general nu oprejsning.
 96. Oberst, senere generalmajor og generalløjtnant Oluf Krabbe (1789–1864).
 97. Magnus Olaus Baadh Hveberg, f. 1806, døde som oberst 1864.
 98. Erneste Guglielmo Auguste Dalgas, f. 1823. Han havde kort tid før krigens udbrud taget afgangseksamen fra Polyteknisk Lærestanstalt og derefter meldt sig som frivillig; som sekondløjtnant tiltrådte han tjeneste ved 3. Jægerkorps i oktober 1848.
 99. Jochum Emil Lundbye, f. 1826; han havde meldt sig til tjeneste ved 3. Jægerkorps få dage før kampen ved Mysunde.